

NA
ZAČETKU
JE (BILA)
KNJIGA

nuke

NARODNA IN
UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

BLOGRAFIJA NA SLOVENSKEM BIBLIOGRAFIJA NA SLOVENSKEM BIBLIOGRAFIJA NA SLOVENSKEM BIBLIOGRAFIJA

Na začetku je (bila) knjiga: bibliografija na Slovenskem

Avtor razstave in besedila: Veselin Mišković

Fotografije: Milan Štupar, Mitja Kolarič

Na naslovnici: Jurij Šubic: Carniola; olje/platno na lesenit, 23,5 x 34,4 cm; Narodna galerija, inv. št. NG S 425 © Narodna galerija, Ljubljana, 2010 (foto: Janko Dremastja)

Oblikovanje: Matej Zorec

Postavitev razstave: Center za ohranjanje knjižničnega gradiva NUK

Izdala: Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana, 2010

Za izdajatelja: Mateja Komel Snoj

Tisk: Present d.o.o., Ljubljana

Naklada: 150 izv.

Cena: 4 EUR

Razstavna dvorana NUK, Ljubljana, 5 - 10 oktober 2010

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

015(497.4)(083.824)

MIŠKOVIĆ, Veselin

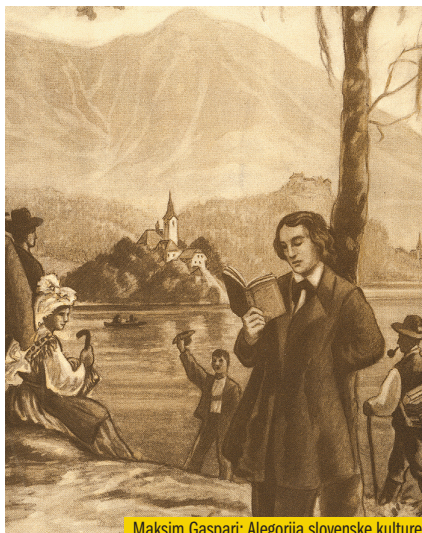
Na začetku je (bila) knjiga : bibliografija na Slovenskem /
[avtor besedila Veselin Mišković]. - Ljubljana : Narodna in
univerzitetna knjižnica, 2010

ISBN 978-961-6551-36-6

1. Gl. stv. nasl.

252686592

Maksim Gaspari: Alegorija slovenske kulture

Predmet pričujoče razstave je bibliografija na Slovenskem od konca 15. do konca 20. stoletja. Razstava in spremno besedilo spadata v niz mojih avtorskih premisslavljanj o tem, kako se v različnih knjižničnih gradivih Narodne in univerzitetne knjižnice odslikava zgodovinski proces formiranja in vzdrževanja družbenega imaginarija slovenstva.

Velika večina eksponatov je iz zbirke Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani. Razstavljeni so izvorniki in reprodukcije. Podnapisi vsebujejo podatke o izvornikih in reprodukcijah ter navajajo provenienco gradiva. Jedro razstave so rokopisne in tiskane bibliografije, ki že pet stoletij nastajajo na Slovenskem. Gradivo, ki je pri nas import, predstavlja različne tipe bibliografij od njene uvedbe na Kranjsko dalje. Razstavi in razpravi daje ogrodje do trenutka, ko je bibliografija na Slovenskem začela postajati rutinska praksa, skozi katero odseva reprezentacija slovenstva. Slikovno gradivo na razstavi ilustrira mojo tezo, da se je bibliografija v določenem trenutku razširila z literarnega na likovno polje. Kartografsko gradivo kaže geografske razsežnosti slovenskega govornega področja, ki ga splošna in deloma tudi strokovna javnost pojmuje kot slovensko etnično ozemlje. Zaradi dokumentarne pričevalnosti sem razstavo dopolnil z gradivom iz Narodnega muzeja Slovenije, Narodne galerije, Arhiva Republike Slovenije in Semeniške knjižnice, ki se doslej ni (ali pa se je le poredkoma) pojavljalo na razstavah.

Razstava in spremno besedilo v katalogu obravnavata bibliografijo v kronološkem redu. Geografski okvir predstavljajo meje nekdanje vojvodine Kranjske oziroma osrednje regije slovenskega poselitvenega ozemlja. Na tem ozemlju so se namreč odvijali odločilni družbeni procesi, ki so privedli do nastanka samostojne države Slovenije in preoblikovali Ljubljano v središče slovenstva. Časovni zajem gradiva je od leta 1494, ko je izšla prva moderna bibliografija, do konca 80. let prejšnjega stoletja, ko smo v Sloveniji prešli na računalniško podprto obdelavo gradiva in sestavljanje nacionalne bibliografije. Uvedba elektronskega medija v produkcijo znanja in njegove kontrole je prikladen periodizacijski prelom v bibliografski praksi zaradi učinka, ki ga je ta medij imel na človeško družbo. Za temo pričujoče razstave in besedila predstavlja periodizacijsko mejo, ker je od tega preloma naprej evidenca nekoliko drugačna in zahteva drugačen razstavni pristop. Vsebinsko je to problem, ki zadeva produkcijo znanja in državne kontrole nad njim ter posledično status znanosti in status bibliotekarske profesije v Sloveniji, zato je vreden posebne analize. Narodni in univerzitetni knjižnici daje zakon privilegij prejemanja obveznega izvoda vseh publikacij, ki izhajajo v Sloveniji. Na tej osnovi se gradi zbirka slovenike in izdeluje letna bibliografija monografij, serijskih publikacij in člankov. Bibliografijo izdeluje oddelek Slovenska bibliografija, ki nadaljuje izročilo bibliografije na Slovenskem. Narodna in univerzitetna knjižnica je nacionalna bibliografska ustanova, zato je primeren okvir za premislek o mestu bibliografije v imaginariju slovenstva.

Na začetku sem dolžan pojasniti izraze, ki se bodo pogosto pojavljali v nadaljnjem besedilu: izraz knjiga uporabljam za generično poimenovanje različnih tipov publikacij. Strokovna izraza za popis knjig in za knjižnico izhajata iz grškega izraza za knjigo in zato, ker je knjiga dolgo časa prevladujoča oblika rokopisnih in tiskanih publikacij; z izrazom (literarno) delo mislim na vsako zapisano leposlovno in neleposlovno delo (Tanselle 1998, Foucault 2001). Različne pomene je treba seveda uporabljati smiselno. Bibliografija pa ni samo bibliografov končni izdelek, temveč je tudi praksa. Sestavljajo jo opravila bibliografskega popisovanja in intelektualni nastavki, po katerih bibliografi oblikujejo kriterije za vključitev del v bibliografijo. Bibliografije odsevajo družbene reprezentacije, ki jih lahko razberemo iz uvodov, kadar vsebujejo argumentacijo teh kriterijev.

Bibliografija je sestavljena dveh grških besed: βιβλίον – knjiga in γράφειν – pisati. Bibliografijo ali popis (seznam) knjig pa so nekdaj označevali tudi z besedo bibliotheca, ki je sestavljena iz βιβλίον – knjiga terθήκη – polica (omara), na (v) kateri se hranijo knjige. Nadaljevanje besedila bo pokazalo, da sta se pojma biblioteka in bibliografija izenačila, npr. anotirani bibliografski popis del in izdaj, ki naj jih vsebuje »gentleman's library«, in *Bibliotheca Carnioliae*, kakor je Marko Pohlin naslovil svojo bibliografijo (vojvodine) Kranjske. Danes razlikujemo knjižnični katalog od bibliografije. Prvi je abecedno-imenska in/ali tematska evidenca vseh publikacij v knjižnici, druga pa je popis del in/ali publikacij kakega avtorja, dežele, založbe idr. Knjižničarji uporabljamo za izdelavo katalogov in bibliografij isti mednarodni standard za bibliografski opis publikacije.

Bibliotekarski terminološki slovar (2009)¹ pojasnjuje bibliografijo takole: 1. kot vedo o zbiranju, vrednotenju, opisovanju bibliografskega gradiva, urejanju bibliografskih enot in posredovanju bibliografskih informacij, 2. kot strokovno urejen popis bibliografskih enot (knjig, časopisja, člankov, prevodov), 3. kot seznam literature, kot dodatek k razpravi, članku in 4. v zgodovinskem pomenu kot pisanje in prepisovanje knjig v antični Grčiji.

Angloameriško pojmovanje bibliografije je širše od prej navedenega.² V osnovi loči dve vrsti bibliografije: kumulativna našteva oziroma popisuje publikacije, analitična pa se razveja v historično, deskriptivno in tekstualno (več o tem Tanselle 1998). Pomenljivo je, da slovenski terminološki slovar pozna le analitično bibliografijo. Historična bibliografija, francosko bi rekli »histoire du livre«, obravnava - v kar se da širokem smislu - zgodovinske vidike knjige; predmet tekstualne bibliografije je razmerje med besedilom, natisnjenim v knjigi, in izvirnikom, kakor ga je napisal avtor; deskriptivna bibliografija pa preučuje knjigo kot artefakt. Analitična bibliografija je amalgam vseh treh naštetih podvrsti, ki med seboj niso natančno razmejene, ampak se prepletajo. Slovenski terminološki slovar pojasnjuje analitično bibliografijo kot bibliografijo, ki v bibliografski opombi podaja zgoščeno vsebino publikacije. Sinonim zanjo je anotirana bibliografija.

Prvo preiskavo gradiva sem opravil v katalogih Narodne in univerzitetne knjižnice. Najpripravljeni način preiskovanja računalniško podprtega vzajemnega kataloga je

TERMINO- LOŠKA IN METODOLOŠKA POJASNILA, IZHODIŠČNE MISLI

uporaba značilnih besed v naslovu, npr. latinskih: *bibliotheca*, *elenchus* ipd., pa tudi v jezikih, ki so se nekdaj govorili na Kranjskem ali pa so jih bralci knjig funkcionalno obvladali. Tematska preiskava literature o bibliografiji je ponudila paleto strokovnih objav, ki prinašajo podatke in/ali posredujejo zadnje dosežke znanosti o tem predmetu. Uvid v angloameriško tradicijo bibliografije dajeta domači spletni strani The Bibliographical Society of America³ in The Grolier Club.⁴ Katalog razstave,⁵ ki jo je leta 1981 priredil The Grolier Club v New Yorku, sem uporabil za preverjanje prisotnosti gradiva v moji matični ustanovi in njegove uporabnosti za razstavo. Stranski produkt takega načina je, da konstruira in vzdržuje pojem spomenika pisne kulturne dediščine. Besedila v tovrstnih razstavnih katalogih vselej ne prinašajo tehtnih prispevkov, ker je njihov namen popularizacija obravnavane teme. Interpretacijo gradiva sem gradil in preverjal na najnovejših spoznanjih družboslovja, zlasti zgodovinske antropologije in etničnih študij. Iz bibliografije na koncu besedila je razvidno, da sem upošteval tudi

¹<http://revija-knjiznica.zbds-zveza.si>

²<http://www.bibsocamer.org/>

³<http://www.bibsocamer.org/>

⁴<http://www.grolierclub.org/>

⁵Breslauer, Bernard H. in Roland Folter: *Bibliography: It's History and Development*. New York: The Grolier Club, 1984. Razstava je bila na ogled v prostorih kluba od 21. aprila do 6. junija 1981. Katalog vsebuje kratek uvod, razstavljen bibliografije pa so označene z bibliografskim opisom in kratkim spremnim besedilom o vsebini in pomenu. Še največ pove o tem, da je bila prioriteta razstave pokazati obiskovalcem tisto najizbranejše gradivo, ki mu avtorji kataloga in razstave pripisujejo status spomenika in ga s tako zasnovano objavo podaljšujejo. Notranja oprema prostorov kluba in njegova dragocena knjižna zbirka pričata o statusu in kulturi knjige, ki jo lahko vzdržujejo le bogati člani in sponzorji. Članstvo v njem omejujejo določeni pogoji in je mogoče le na predlog kakšnega člana in treh priporočil.

najnovejše objave slovenskih avtorjev.

Pregled objav v slovenski bibliotekarski strokovni publicistiki je pokazal, da so polne ideacij, ki se sicer pojavljajo v slovenskih javnih in psevdostrokovnih govorih o kulturi in naciji. Slovenski knjižni jezik (kriterij, po katerem se uvrščajo dela v slovensko bibliografijo) je tisti najbolj razločevalen element kulturne razlike, okoli katerega se vrti kompleks emocij, ki jih slovenska ideologija naroda vztrajno interpretira kot bistvo nacionalne razločenosti in zavesti o tej razločenosti, torej (narodno) zavest in identiteto. Analitski uvid v te procese in razumevanja vztraja, da identiteta ni lastnost ali stanje, temveč proces (za razlago procesa gl. Šumi 2004), v katerem je kak Primož Trubar, ki je v davnem 16. stoletju izdelal tisto, kar bibliotekarska stroka na Slovenskem postavlja na časovni in formalni začetek »slovenske bibliografije« (Logar 1970), mejnik zgolj znotraj tovrstne nacionalistične ideacije. Avtorji strokovnih objav na Slovenskem in uvodi v vsakokratno tiskano izdajo Slovenske bibliografije vztrajajo v perspektivi nacionalizma krvnega tipa, ki ne dosega družboslovne epistemologije. Slovenska bibliografija upošteva dela, katerih avtor je Slovenec, v drugih strokovnih besedilih pa zasledimo ideološke konstrukte: nacionalna identiteta, narodna zavest, spomeniki/monumenta, pisna kulturna dediščina ipd., ki nimajo analitske vrednosti, ker fenomene obravnavajo asinhrono, saj jim odvzemajo njihovo časovno razsežnost. Analizi je tako pot zaprta. Našteti ideološki konstrukti so postali predmet družboslovne kritike v tujih akademskih okoljih in tradicijah že pred desetletji, v Sloveniji pa šele v osemdesetih letih 20. stoletja. V naših bibliotekarskih objavah (npr. Kodrič-Dačić 2001:9) lahko najdemo celo napačno kronološko in politično periodizacijo in nerazlikovanje med Avstrijskim cesarstvom in Avstro-Ogrsko. Drago Braco Rotar je v delu *Odbiranje iz preteklosti* (2007) objavil nekaj prepričljivih analiz o takih in podobnih ignorancah

in o tem, zakaj opisani modernistično-nacionalistični predstavniki svet med Slovenci še kar vztraja.

Danes je Narodna in univerzitetna knjižnica v vlogi nacionalne bibliografske ustanove osrednja nosilka tradicije bibliografije na Slovenskem. Ena od njenih osrednjih nalog je bibliografsko popisovanje tiskov in sestavljanje ustreznih bibliografskih pregledov, ki izhajajo periodično. Zunaj Narodne in univerzitetne knjižnice se v zadnjem času pozornost usmerja v historične študije, ki spremljajo ponatise starejših izvirnikov, npr. Marka Pohlina, Primoža Trubarja, Tomaža Hrena, Janeza Vajkarda Valvasorja, Janeza Gregorja Dolničarja idr.⁶ Med študijami s področja historične lingvistike na tem mestu omenjam le Kozmo Ahačiča in njegovo nedavno objavljeno študijo, posvečeno jeziku in literaturi protestantov na Kranjskem v 16. stoletju (2007). Vse našete je za silo mogoče spraviti v okvir prej omenjene angloameriške akademske tradicije, čeprav zvečine ne dosegajo današnje družboslovne epistemologije. Podobno velja za starejše faksimile izdaje del slovenskih protestantskih piscev. Spremnje študije v njih vse po vrsti nasedajo nacionalistični perspektivi, saj se njihovim avtorjem ta zdi naravna in v njej ne zmorejo zagledati ideacij kulture in nacije, ki so sicer lastne javnim govorom. Začarani krog med strokovnimi in javnimi govori je tako sklenjen. Rezultat zapisanega so spomeniki ali *monumenta* vseh vrst kulturne dediščine.

Pri študiju izvirnikov in prevodov besedil slovenskih protestantskih piscev sem naletel na problematična mesta, ki v kontekstu aktualne družboslovne epistemologije nakazujejo potrebo po novih prevodih. Taja Kramberger in Drago Braco Rotar sta namreč v predgovoru k prevodom besedil Pierra Bourdieuja in Loïca Vacquanta (2006) poudarila, da je eksistenca besedil v določenem okolju v zvezi s pojmom razumevanje in razumljivost, ki odločata o družbeni percepciji sporočila besedila ter o družbeni percepciji in recepciji besedila in njegovega avtorja. Brez novih prevodov namreč ne bo mogoče presekati začaranega kroga, ki izenačuje psevdostrokovna in javna izrekanja.

Za razliko od mojih prejšnjih objav, v tej ne govorim več o tem, kako se v gradivih NUK odslkava proces formiranja slovenske nacije. Bistvo tega procesa in njegova natančnejša ubeseditev je, kako se v knjižničnih gradivih odslkava proces formiranja in vzdrževanja družbenega imaginarija Slovencev. Po poljskem filozofu Bronisławu Baczku (1984) lahko na kratko povzamem definicijo družbenega imaginarija kot predstavnega sveta ali kompleksa reprezentacij skupine ljudi z nejasnimi obrisi, ki si z njimi nadeva identiteto. Družbene reprezentacije izvajajo simbolično oblast, pravzaprav so njene sestavine. Družbeni imaginarij odloča o kolektivni identiteti

Hinko Smrekar: Pisatelji v nebesih

⁶Za te izdaje je odgovoren Znanstvenoraziskovalni center SAZU, med avtorji spremnih študij je pogosto ime Luke Vidmarja, gl. bibliografijo na koncu besedila in OPAC.

družbe. Izdelati in sprejeti svojo kolektivno identiteto pomeni označiti svoje ozemlje in ga razmejiti v razmerju do drugih ter definirati neprehodne razlike med lastno in drugimi skupinami ljudi.

Ker je po Baczku družbeni imaginarij simbolni dispozitiv, ki ga vzpostavlja oblast kot način svoje družbene prisotnosti, je bilo v relevantni zakonodaji treba preveriti, kako se je skozi bibliografijo simbolna oblast udejanjala kot realna sila. To se je npr. zgodilo, ko je bibliografija postala kontrolni instrument Rimskokatoliške cerkve; ko je bibliografija postala instrument državne (bolj ali manj prikrite) ideološke kontrole in kontrole tiskarske produkcije, ko je bibliografija postala kulturna legitimacija socialnega sloja; ko je bibliografija postala hkrati instrument statistične in bibliografske kontrole v ožjem pomenu ter dokument »nacionalne identitete«.

V nadaljevanju besedila me bo zanimalo, kako se v bibliografiji vidijo premene družbenih imaginarijev na Kranjskem in v Sloveniji. Pokazal bom, da je bibliografija sredi 19. stoletja postala odvisna od reprezentacije slovenstva kot psevdobiološke izvornostne entitete in da je skoznjio razviden antagonizem nemškega in slovenskega nacionalizma, ki je privedel do kulturne segregacije, ki je bila posebej izrazita na Kranjskem; da bibliografija na Slovenskem še danes vztraja v perspektivah nacionalizma krvnega tipa in psevdobiološki izvornosti; da ima delež pri konstituiranju pojmov »pisna kulturna dediščina« in »spomenik« (monument); da se na določeni točki družbenih procesov razširi iz pisnega v slikovni medij.

Zahvalo sem najprej dolžan matični ustanovi, ker je sprejela razstavo v svoj program; ravnateljici knjižnice Mateji Komel Snoj, ki je v času priprave razstave večkrat potrpežljivo poslušala moja razmišljanja; vsem sodelavkam in sodelavcem, ki so se trudili hitro in natančno izpolnjevati moje zahteve po gradivu in informacijah, zlasti Damijani Vovk in Branki Badovinac; sodelavki Marjeti Šušterčič za branje besedila; Marjanu Dolganu, ki mi je prinesel še vročo knjigo Luke Vidmarja, predno je prišla na police knjigarn in knjižnic; Narodni galeriji, Narodnemu muzeju Slovenije, Arhivu Republike Slovenije in Semeniški knjižnici za posojeno dragoceno gradivo, ki prispeva k dokumentarni vrednosti razstave, javnosti pa daje na ogled redko razstavljane dokumente, o katerih je večina le brala v literaturi; za dragocene nasvete in informacije kolegicam umetnostnim zgodovinaricam v Narodni galeriji in Narodnem muzeju Slovenije: Lidiji Tavčar, Mojci Jenko, Blaženki First, Dariji Mavrič; Jani Ferjan iz Moderne galerije; oblikovalcu Mateju Zorcu za oblikovanje kataloga in postavitve razstave. Odgovornost za vse morebitne napake in pomanjkljivosti nosim podpisani avtor sam.

V gradivu Narodne in univerzitetne knjižnice je najstarejša ohranjena bibliografija inkunabula iz leta 1494. Njen avtor je zgodnji zastopnik humanizma na Nemškem Johannes Trithemius (1462-1516) in nosi naslov *Liber de scriptoribus ecclesiasticis*. Sklepiti smem, da so se izobraženci na Kranjskem s pomočjo tega dela seznanili z bibliografijo kot referenčnim delom. Prinaša devetsto dvainosemdeset imen ne le »cerkvenih« avtorjev in sedem tisoč naslovov, kratke vsebine in biografske podatke o avtorjih, da je mogoče nedvoumno povezati dela z njihovimi praviimi avtorji. Delo je z množico za tisto dobo natančnih podatkov izvrstna referenca deskriptivnega humanizma. V spremnem besedilu, ki ga je k izdaji prispeval Johannes de Lapide (ok. 1430-1496), lahko zaslutim, da ima »potlačena vednost«⁷ dolgo tradicijo, saj je zapisal, da je vrednost Tritheimove bibliografije tudi in zlasti v tem, da odkriva med natisnjenimi knjigami tiste, ki so bile njihovim avtorjem po krivici odtegnjene in napak pripisane tuje. Avtor zapisa si ni lastil sodbe, zakaj je to tako. Zvrst kumulativne »svetovne« bibliografije zastopa *Bibliotheca universalis* (Basel, 1545) Konrada Gesnerja (1516-1565).⁸ Uvodoma Gesner navaja zgodovino knjižnic. Vtis je, da pojmuje avtorje in nabor vedenja, ki ga posredujejo njihova dela, kot »spomin človeštva«. *Bibliotheca universalis* je urejena tematsko in imensko, to pa razširja njeno namembnost, saj je njen avtor zapisal, naj njegova bibliografija rabi kot knjižnični katalog drugim knjižnicam. Ne morem z gotovostjo zapisati, da nobena knjižnica v mejah današnje Slovenije ni premogla tega dela, vsekakor danes o njem ni nobenega sledu, zato je na razstavi njegov faksimile. S strokovnega bibliotekarskega vidika je zanimiv podatek, da pri nas ravno tako ni najti dela *Methodus exhibens per varios indices et classes subinde quorumlibet librorum cuiuslibet bibliothecae brevem, facilem, imitabilem ordinationem* (1560) Floriana Treflerja.

ESEJ

Zgodnje tematske bibliografije v zbirki NUK zastopa bibliografija civilnega in kanonskega prava z naslovom *Elenchus omnium auctorum ...*, katere prvo izdajo je sestavil pravnik Giovanni Nevizzano (u. 1540), za njim pa jo je razširil in na novo pripravil za objavo pravnik Johann Wolfgang Freymon (1546-1610). Na razstavi je ravno ta iz leta 1579. Zgodnji kapitalizem je zagledal dobiček tudi v knjigotrštvu. O tem priča katalog knjig frankfurtskega knjižnega sejma *Collectio in unum corpus omnium librorum Hebreorum, Graecorum, Latinorum necnon Germanice, Italice, Gallice & Hispanice scriptorum* (1592). Na pričujoči razstavi ilustrira zelo dolgo tradicijo knjigotrštva in uporabe bibliografije v tržne namene. To je najverjetneje na Slovenskem edini ohranjeni katalog najstarejšega in še delujočega knjižnega sejma. Z njim je na Kranjskem dokumentiran interes za sočasno knjižno ponudbo.

Primož Trubar (1508-1586) je sestavil *Register vnd summarische verzeichnus aller windischen buecher, so biß auf ditz 1560-sten jarr von Primo Trubero jn truckh geben werden, etc.* (1560). Württemberškemu vojvodu Krištofu je namreč moral avtor dokazati svojo versko neoporečnost, kajti verski projekt protestantov na Kranjskem in v sosednjih deželah je bil življenjsko odvisen od njegove zaščite. Delo je anotirana avtobibliografija, sestavljena za apologetski namen. Bibliotekarska stroka

na Slovenskem uvršča Trubarjev *Register* na kronološki začetek »slovenske splošne retrospektivne bibliografije« (Logar 1970: 209).

Slovenska ideologija naroda razlaga obdobje reformacije za prelomno v slovenski zgodovini. Perspektivo je preuredila tako, da je skozi konstrukcijo slovenščine kot literarnega jezika religiozni projekt izenačila z etničnim. Protestantstva veroizpoved je namreč doktrinarno zahtevala, naj verniki sprejemajo božji nauk v maternem jeziku, nasprotno pa je katoliška dovoljevala branje svetih besedil v latinščini le posvečenim, medtem ko je bil drugim nauk dosegljiv le verbalno in s pomočjo slik v bogato poslikanih cerkvah. Primoža Trubarja in njegove sodelavce pri tem projektu, generično poimenovane s sintagmo »slovenski protestantski pisci«, je ideologija naroda postavila v vlogo izumiteljev nacije. Retrospektivno jim pridaja etnični pripis Slovenci v današnjem smislu, hkrati pa insinuira, da obstajajo Slovenci kot statična entiteta od nekdaj. Znotraj te ideacije slovenstva bibliograf in literarni zgodovinar Janez Logar (1970: 61) definira Trubarjev *Register* kot prvo slovensko nacionalno bibliografijo.

Dela Primoža Trubarja, Jurija Dalmatina, Sebastijana Krelja in Adama Bohoriča so postala spomeniki/monumenta slovenskega knjižnega jezika. Kot taka so postala za založbe tudi tržno zanimiva, zato so izšla v obliki faksimiliranih izdaj s kritičnimi prevodi in strokovnimi komentarji. V nadaljevanju bom s primerom pokazal, da gre pri prevodih za nereflektirano vernakularizacijo ali ponašanja, ki izvirnike prilagajajo prevladujoči ideaciji slovenstva, ne izkazujejo pa nobenega napora v smeri, da bi prenesli pomen iz izvirnika v sodobno slovenščino.

⁷Angleški izraz, ki ga srečamo v sodobnih študijah (Foucault), je »oppressed knowledge«.

⁸Appendix spremlja študija Hansa Widmanna.

⁹Navedek ne sledi niti črkovanju niti okrajšavam v izvirniku ([1584] 1987).

¹⁰Poslovenil Anton Sovrè, posodobil Kajetan Gantar ([1584] 1987).

Za ilustracijo je ustrezen uvod v prvo slovensko slovnico z naslovom *Arcticae horulae succisivae* (1584) Adama Bohoriča (ok. 1520-1598). Iz njega je razvidno, da je bila njegovim sodobnikom tedanja jezikovna situacija (geografska razprostranjenost jezikov) povsem jasna in neproblematična. Po moji presoji so problematični in zavajajoči prevodi izvirnikov iz latinščine in nemščine v slovenščino. Prevajalcem bi težko pripisal jezikovno neznanje, vendar družboslovno obveščeni bralec v njihovih prevodih lahko razbere, da nasedajo nacionalističnim ideacijam slovenstva, ki jih pojmujejo kot samoumevne, naravne.

Primer: *Nam mihi dubium non est, quin optimus quisque, huic meae et simplici et verae narrationi sit assensusur atque mecum pronunciaturus gentem Slavicam et antiquissimam et amplissimam, per totum forè mundum diffusam nec etiam ita abiectam sed inter honoratissimas iure haberi debere, eiusque linguam non minus quam ullam aliam cognitu esse per necessariam.*⁹ Poslovenjeno se stavek glasi: Prav nič namreč ne dvomim, da bo tej moji preprosti, vendar resnični pripovedi sleherni rodoljub pritegnil in z menoj vred pritrdil, da je slovanski [Slavicam] narod treba imeti za zelo starega in po številu zelo močnega, domala po vsem svetu razširjenega, da ga ne smemo šteti za kaj vem kako zanikrnega, ampak da ga je po pravici treba prištevati med najbolj spoštovane, ter je poznavanje njegovega jezika prav tako potrebno kakor katerega koli drugega.¹⁰

V zgornjem prevodu je problematičen izraz »rodoljub« v prvem stavku, ker v latinskem izvirniku noben izraz ne napeljuje na pomen, ki ga ima samostalni

rodoljub v današnji jezikovni rabi. Latinskega izraza »optimus« v danem primeru se ne da enostavno posloveniti v rodoljuba, temveč ga je treba prevesti v najboljšega, odličnega. Po mojem prepričanju Adam Bohorič v navedenem stavku ni meril na rodoljuba ali, če ne zanemarimo pokrajinske lojalnosti, patriota, marveč je imel v mislih odličnika, celo plemenitnika po rodu (*vir optimus*), ne le po kultiviranosti in premoženju.¹¹ V latinščini Ciceronovega časa bi namreč »optimus« mogli razumeti kot optimat,¹² torej pripadnik aristokratske stranke optimatov. Kakor že bi v tistem času optimat mogel biti rodoljub, to v latinščini 16. stoletja ni verjetno, ker se avtor v nadaljevanju besedila, čeprav z drugima izrazoma, »illustris« in »equestris ordinis filios«, obrača na mladino plemenitega rodu, kateri je kranjska slovnica pravzaprav namenjena.

Sentimentalni nacionalizem na Slovenskem razglša nagovor Primoža Trubarja »Lubi Slouenci« kot inovacijo slovenskega naroda, za njegovo osebo pa pove le to, da je bila v njegovem času geografska razširjenost govorcev slovenščine splošno znana. Govorjenje slovenščine ni bilo omejeno zgolj na ekonomsko in socialno deprivilegiran sloj tlačanov. Komunikacija v slovenščini tudi ni bila razlog za poniževanje, npr. otrok v šoli (več o tem Ahačič 2007: 48). Znamenito oslovsko glavo so jim učitelji nadeli na hrbet, kadar niso dosegli, danes bi rekli, minimalnega standarda znanja, podobno kot so kasneje slabi in nedisciplinirani učenci morali sesti v oslovsko klop.

Slovenščina je bila v 16. stoletju običajen jezik človeške komunikacije, ki je z Bohoričevo slovnico v humanistični tradiciji dobila kodeks svojih *institutiones linguae*. Način, na katerega so se »slovenski protestantski pisci« nanašali na kranjski (slovenski) jezik, ne prenese oznake nacionalizem v današnjem smislu, ker je manjkala teritorialna komponenta. Drugačen je primer Anglije v istem času: akterji v kreaciji družbenega imaginarija so bili npr.: pesnik Edmund Spenser (1522-1599),¹³ pravnik Edward Coke (1552-1634),¹⁴ pa zgodovinarja (takrat so se imenovali antikvarji) in kartografa William Camden (1551-1623)¹⁵ in John Speed (1552-1629)¹⁶ (historiografski podatki v Richard Helgersson 1992). Opraviti imamo torej s formiranjem družbenega imaginarija, ki je družbi v Veliki Britaniji nadeval kolektivno identiteto in ji zarisoval geografske meje.

Bibliografija je dobila v dobi protireformacije novo, znanstveni in knjigotrški popolnoma nasprotno razsežnost. Skoznjo je razvidna rekatolizacija: postala je instrument oblasti rimske inkvizicije, ki je imela ne le simbolno, temveč povsem realno moč. Papež Pij V. je v njenem okviru leta 1571 ustanovil kongregacijo, ki se je uradno imenovala Sacra Congregatio Indicis. Njena naloga je bila pregledovati in prepovedovati ter obsojati knjige, ki so ji bile predložene, to pa je lahko počela tudi na lastno pobudo.

Ljubljanski škof Tomaž Hren (1560-1630) je poosebljal protireformacijo in bil njen glavni agens na Kranjskem. Na prošnjo sekovskega škofa Martina Brennerja (1548-1616) je napisal latinsko poročilo o reformaciji na Kranjskem z naslovom *Memoriale scribendorum ad reverendissimum episcopum Seccoviensem*. Napisal ga je decembra 1605, objavljeno pa je bilo naslednje leto (podrobnejši podatki o tem Vidmar 2010: 403). Delo je bolj naracija o protestantski literarni aktivnosti in se po nobeni sestavini ne more prištevati med klasične bibliografije. V okviru retrospektivnega opisovanja

Primož Trubar

Tomaž Hren

prodora protestantizma na Kranjsko našteva avtorje v zgodovinskem kontekstu, brez natančnih bibliografskih podatkov.

Ocena Luke Vidmarja (2010: 404) ne pove dovolj razločno, da je *Memoriale* Tomaža Hrena etična diskvalifikacija (ideoloških) nasprotnikov in kot taka produkt katoliškega mentalnega dispozitiva (pa še vedno najvidnejša lastnost provincialnega diskurza). V tem kontekstu je povedno, da je bil Tomaž Hren v svoji cerkveni karieri žrtev podobne etične diskvalifikacije; podtikali so mu namreč incestno razmerje s sestro.¹⁷ V Hrenovem besedilu kajpada ni moglo biti mesta za, kot pravi Vidmar, »korektno predstavitev kulturnih dosežkov«, ker vztrajno spregleduje, da tedaj ni bilo govora o »slovenski reformaciji, kaj šele o »slovenski kulturi« (Vidmar 2010: 404).

Slovenska ideologija naroda je skozi literarno zgodovino izvedla bizarno in problematično nivelizacijo Hrenovega deleža pri nasilni prekinitvi »slovenske« protestantske knjižne produkcije v kranjskem vernakularju z zaslugami za rekatolizacijo ljudi skozi jezuitsko eksploatacijo vernakularja v pobijanju protestantske herezije.¹⁸ Hren je namreč pri papežu dosegel oprostitev za Biblijo v prevodu Jurija Dalmatina in omogočil prevajalsko dejavnost ljubljanskega jezuita Janeza Čandka (ok. 1581-1624). V retrospektivi je lahko Hrenov *Memoriale* materializirana mentalna bibliografija ali indeks knjig za sežig, ki se je v Ljubljani zgodil 23. decembra 1600. Obskurantistični kulturocid škofa Hrena, storjen s sežigom slovenskih knjig, se je kot tak lahko v nacionalni zgodovini normaliziral zgolj skozi privajeno, vernakularizirano apologetsko gledanje na Rimskokatoliško cerkev in njene (tedanje) politične cilje.

Dominikanec Francesco Maddaleni Capiferro (ok. 1584–1632),¹⁹ sekretar Sacrae Indicis Congregationis,²⁰ je bil odgovoren za sestavo *Elenchus librorum* (1632), torej seznama knjig, ki jih je kongregacija prepovedala. V razstavljenem primerku iz gradiva NUK so med drugimi zastopani Pietro Bonomo, Pietro Paolo Vergerio (ml.), Primus Tuberus Carniolanus, pa tudi prej omenjeni Johannes Tritheim.²¹ Bibliografski pregled prepovedanih del je razvrščen abecedno in navzkrižno: avtorji so razvrščeni po abecednem redu lastnih imen in priimkov, pri katerih so lahko kazalke, ki usmerjajo k

¹⁷Osebna komunikacija s Kozmo Ahačičem, 9. 3. 2010.

¹⁸Gl. Latinsko-slovenski slovar Frana Wiesthalerja, 1993-2007.

¹⁹Ep Faerie Queene (1590).

²⁰Insitutes od the Lawes of England (1628-1644).

²¹Britannia (1577), korografski opis Anglije.

²²The Theatre of the Empire of Great Britain (1610-1611), zemljevidi grofij.

²³Podatek je iz Slovenskega biografskega leksikona.

²⁴Analiz ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove za leto 1615 omenjajo ostro Hrenovo nasprotovanje kranjskim pridigam (2003: 76).

²⁵Bil je akter v razvpitem procesu proti Galileu Galileju (Beretta 2006).

²⁶Ustanovil jo je leta 1571 papež Pij V., v taki obliki je obstajala do leta 1916.

²⁷Na indeksu se je znašlo njegovo najbolj znano delo Steganographia, ki posega na področje okultnega.

lastnemu imenu; lapidarnim naslovom del je dodana kazalka, ki usmerja na priimek, kjer je lahko kazalka dalje na lastno ime. Indeksu, o katerem je pravkar tekla beseda, sta privezana še dva iz let 1596 in 1624, ki vsebujeta tudi odloke Kongregacije. V zadnjem indeksu zbudi bralčevo pozornost opomin, katera mesta v delu Nikolaja Kopernika *De revolutionibus orbium coelestium* (1543) krščanska vera zavrača in morajo biti popravljena. Naslov je naveden v poenostavljeni obliki *de Mundi revolutionibus*. Kot je avtorju tega zapisa znano, nobena izdaja ni upoštevala zahtev rimske cenzure.

Splošni vtis je, da so na Kranjskem kupovali bibliografske priročnike, ki so v Evropi veljali za avtoritativne. Vrednosti našega gradiva ne zmanjšuje podatek, da ne gre vedno za prve izdaje, kajti v naslednjih so odpravljene napake, razširjene izdaje pa prinašajo še več podatkov. Tako so eruditi in sploh raziskovalci preteklosti na Kranjskem imeli na doseg roke prvo bibliografijo bibliografij z naslovom *Bibliotheca bibliothecarum curis secundis auctior* jezuita Philippa Labbéja (1607-1667) iz leta 1672 (2. izd.). Antoine Teissier (1632-1715) je bil odvetnik v Nîmesu, pa je kot protestant moral emigrirati v Nemčijo. Njegova bibliografija bibliografij *Catalogus auctorum* je v bistvu nadaljevanje dela Philippa Labbéja. Razstavljena je izdaja iz leta 1686, kateri je dodal Labbéjevo delo *Bibliotheca nummaria* (bibliografija del o starih novcih). Znamenit bibliograf je bil pravnik Peter Lambeck (1628-1680), ki ga je cesar Leopold postavil na čelo dvorne knjižnice na Dunaju. Na razstavi je njegova osebna bibliografija iz leta 1678. Našteti trije avtorji so s svojimi bibliografskimi pregledi podpirali polihistorstvo ali izvedenstvo v več strokah.

Po prenehanju knjižne produkcije protestantov na Kranjskem se je začelo malo manj kot stoletje dolgo zatišje. Končalo se je leta 1689 z izidom dela *Die Ehre des Herzogthums Krain* Johanna Weikharda Valvasorja (1641-1693). Lokalne posebnosti in zanimivosti je Valvasor obdelal v univerzalnem referenčnem okviru racionalistične usmeritve, zato je delo še desetletja po izidu ostalo merodajen vir raznovrstnih informacij o njej, ne nazadnje kartografskih, saj so Valvasorjevi zemljevidi rabili kot predloge številnim izdajam npr. Johanna Baptista Homanna in Christopha Weigla še dolgo v 18. stoletje.²² Za slovensko ideologijo naroda je uporabna zato, ker je v njem našla popis pojavov, ki sestavljajo slovensko folkloro in veljajo za merilo slovenske partikularne ljudskosti. Valvasorjeva uporaba vzporednih nemških in slovenskih toponimov in navajanje slovenske terminologije je v luči te ideologije percipirano kot domoljubje. Prej pa bo držalo, da je Valvasor obravnaval geografski prostor in lokalno prebivalstvo v splošnem dosegu racionalistične episteme tistega časa, saj drugače ne bi imelo bralcev v tujini. V Valvasorjevem delu se odslikava »lokalpatriotizem« ali politična lojalnost do dežele. Bio-bibliografski dodatek o piscih s Kranjskega je tako del splošne kulturne podobe dežele. Gre za anotirano bibliografijo, ki je urejena kronološko in nediskriminatorno navaja podatke o objavljenih delih vseh avtorjev s Kranjskega. Bio-bibliografski popis, ki ga je sestavil Valvasor, je v tovrstnem gradivu na Slovenskem najzgodnejša evidenca patriotike, kakor jo je definirala racionalistična epistema, na katero se je posredno navezalo razsvetljenstvo.

Leta 1693, ko je umrl Valvasor, je bila po italijanskih zgledih v Ljubljani ustanovljena Academia operosorum. Njeni ustanovitelji in člani so bili izobraženi predstavniki meščanstva (večinoma pravniki in zdravniki) in višji duhovniki ljubljanske škofije.

Johan Weikhard Valvasor

Janez Gregor Dolničar

²²Ime J. W. Valvasorja je navedeno v kartsah zemljevidov (več o tem Mišković 1997).

Predno se usmerim k edinemu znanemu bibliografskemu izdelku tistega časa pri nas, želim opozoriti na razmislek Draga Braca Rotarja (2007: 198), da nastanek Academie operosorum pomeni oživitev intelektualne dejavnosti v Ljubljani in na Kranjskem po dolgem obdobju, ki ga je zaznamovala represija protireformacije. Avtor pripisuje razcvet intelektualnega življenja v glavnem mestu Kranjske temu, da je imela katoliška cerkev tisti čas opravka z janzenizmom, intenzivna katoliška reevangelizacija pa se je začela šele po zmagi nad Napoleonom (Rotar 2007: 91, 92).

Janez Gregor Dolničar (1655-1719), ustanovitelj Academie operosorum, je sestavil bio-bibliografsko delo *Bibliotheca Labacensis publica*. Nastajala je od leta 1715 do avtorjeve smrti leta 1719. Nadrobneje jo je obdelal in objavil Luka Vidmar (2010). Če se ozrem na literarno ustvarjalnost tistega časa v Ljubljani in širše, ne morem najti nobenega dela, ki bi ga lahko primerjal z Dolničarjevo latinsko napisano literarno bibliografijo. Literarno sem zapisal zato, ker je korpus bibliografskih podatkov opremljen z dialogom med prefektom kolegija Agezilajem in Lentulom, njegovim obiskovalcem iz Italije (Vidmar 2010: 413). Čeravno je literarna oblika dialoga znana tudi drugod in v drugih dobah, je tako podajanje snovi značilno za baročno zgovornost, ki še prispeva k temu, da si jo bralec bolje zapomni. Občutenje ob branju besedila, ki ga avtor na ta način ustvarja pri bralcu, ima podobo sfumata spominov na arhitekturne *spomenike* Rima, katere so ljubljanski operozi tako močno občudovali, da so hoteli Ljubljano kot glavno mesto Kranjske oblikovati po njegovi podobi. Podobno kakor knjiga o Ljubljani (tako topografijo je Dolničar v resnici snoval), ki jo je prefekt Agezilaj podaril Lentulu, opisuje obiskovalcu *monumenta civitatis*, tudi *Bibliotheca Labacensis publica* postavlja literarno ustvarjalnost avtorjev na Kranjskem na piedestal literarnih spomenikov. Take popise literature so pojmovali kot *codex diplomaticus* literarne zgodovine, kakor je to kasneje zapisal Friedrich Adolf Ebert (gl. dalje).

Naj opozorim še na intimno povezavo med Dolničarjevo bibliografijo, ali kot jo je metaforično naslovil njen avtor, »biblioteko« in zamišljeno javno knjižnico zavoda Collegium Carolinum (današnje Bogoslovno semenišče), in Semeniško knjižnico v Ljubljani, ki se je ohranila do danes kot baročna celostna umetnina. Agezilaj namreč navaja Lentulu besedilo ustanovne listine javne knjižnice (Vidmar 2010: 413). Ustanovljena je bila leta 1701, zgradba pa je bila pozidana med letoma 1708 in 1710. Opraviti imamo torej s prvo javno knjižnico na Kranjskem, saj so operozi očitno prvi uresničili razsvetljsko idejo o javni knjižnici, v kateri je na enem kraju zbrano

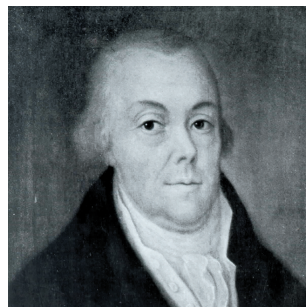

gradivo, ki predstavlja kolektivno memorijo človeštva. Delo Janeza Gregorja Dolničarja *Bibliotheca publica Labacensis*, kakor že se spogleduje z baročno tradicijo, po moji presoji reprezentira arhiv kranjske kolektivne memorije, saj popisuje dela lokalnih avtorjev. Zato smem šteti njenega avtorja in soustanovitelja prve javne (znanstvene) knjižnice na Kranjskem za predhodnika razsvetljencev zadnje četrtine stoletja.

S prej zapisanim oporekam avtorici Evi Kodrič-Dačić (2001, 2005),²³ ki za prvo javno knjižnico pri nas postavlja ljubljansko Licejsko knjižnico z argumentacijo, da je bila financirana iz državne blagajne. Pri postavljanju te trditve je prezrla francosko razsvetljensko paradigmo ter spregledala sporočilo o tem v delu Konrada Stefana *Zgodovina C. kr. Študijske knjižnice v Ljubljani* ([1907]2009: 9); zanemarila je koncept javnosti v razsvetljeni absolutistični monarhiji,²⁴ ki se močno razlikuje od današnjega. Nedopustna poenostavitev je retrospektivna projekcija modernega pojmovanja, da je javno vse, kar financira državni proračun, ki se polni z denarjem davkoplačevalcev. Današnji davkoplačevalci imajo politične predstavnike v parlamentu, nadzor proračunske uporabe pa je vgrajen v temelje parlamentarne demokracije. V absolutistični fevdalni državi so največje breme nosili podložniki (tlačani) s tlako in desetino, ki je pripadala zemljiškemu gospodu, erar pa se je polnil z dohodki od monopolov, recimo na sol idr. Zavoljo korektnosti moram na tem mestu opozoriti še na prispevek Luke Vidmarja, ki se v argumentaciji sklicuje na sočasne dokumente o ustanovitvi te knjižnice (Vidmar 2008).

Ravno razsvetljeni vladarji (in visoka aristokracija) so odprli javnosti svoje palače, vrtove in zbirke, iz katerih so nastale moderne nacionalne galerije, knjižnice ipd. v smislu, da so vanje smeli vstopati vsi ljudje in se ob ogledovanju izobraževati.²⁵ V Ljubljani, kot je razvidno iz primera javne knjižnice, ki so jo ustanovili člani Académie operosorum, se je to zgodilo v neprimerno manjšem merilu. Knjižnice takrat pač niso bile pojmovane kot javna služba v današnjem smislu.

Za razsvetljenstvo na Kranjskem je kot kraj intelektualne sinergije nadvse pomemben salon (s knjižnico) barona Žige Zoisa (Kramberger 2007: 100). Na Kranjskem predstavlja implant francoskega razsvetljenstva in okusa sploh, ki je bil v prvi polovici 19. stoletja, v predmarčni

Žiga Zois

Anton Tomaž Linhart

Marko Pohlin

²³Tudi Taja Kramberger je v svoji analizi historiografije na Slovenskem (2007: 148) nekritično prevzela podatek Eve Kodrič-Dačić (2005).

²⁴Več o absolutizmu Perry Anderson (1992).

²⁵Gl. Alain Schnapp (1993) in Lidija Tavčar (2003).

²⁶Pismo je datirano v Monticellu dne 3. avgusta 1771.

²⁷A. L. Schlözer je bil informiran tudi o dogajanju na Kranjskem (Kramberger 2007).

²⁸Narodna in univerzitetna knjižnica hrani tudi rokopisni prepis, ki je nastal po naročilu Žige Zoisa leta 1809-10. Več podatkov je prispeval Luka Vidmar v Pohlin (2003).

dobi, sistematično izrinjen. Opis knjižnice »človeka dobrega okusa« ali *Bibliothèque d'un homme de goût* (1773) Louisa Mayeula Chaudona iz knjižnice Žiga Zoisa je rabil kultiviranju literarnega okusa *à la française*. Iz njegove knjižnice je tudi delo Immanuela Rotha *Die Kunst, sich eine Bibliothek zu sammeln und zu ordnen* (1798). Podnaslov pove, da je namenjena študentom, mladim izobražencem in ljubiteljem. Podobno je tudi delo *Critischer Entwurf einer auserlesenen Bibliothek fuer den Liebhaber der Philosophie und Schoenen Wissenschaften* (1752). V tedaj modni epistolarni obliki ga je sestavil nemški filozof in teolog Johann Christoph Stockhausen (1725-1784). Vsa tri dela dokumentirajo namen gojiti bralno kulturo: v tistem času so pomagala oblikovati diskurzivno mrežo referenčnih besedil različnih žanrov. V kontekstu reprezentativne *americane* v Zoisovi knjižnici in v kontekstu tradicije knjižne kulture, ki jo v angleščini označujemo s sintagmo »library of a gentleman«, kakor se je v 18. stoletju razširila iz atlantske Evrope v Ameriko, želim na tem mestu omeniti svojevrsten biser, pismo ameriškega državnika Thomasa Jeffersona (1743-1826) svaku Robertu Skipwithu. V njem mu svetuje, katera dela naj kupi za osebno knjižnico: »I answer, everything is useful which contributes to fix in the principles and practices of wirtue«. ²⁶ Pismo je primer zapisane mentalne bibliografije, ker predstavlja zamišljeno, še neobstoječo knjižnico zasebnika, ki našteva imena avtorjev in naslove njihovih del, ki naj bi jih lastnik prebral. Namen knjižnice je vzgojen: knjige naj lastnika navajajo na načela in udejanjanje kreposti.

Guillaume François de Bure (1731-1782), ki velja za prvega knjigotržca bibliografa, je sestavil delo *Bibliographie instructive* (1763-1768). Odlikuje se po količini bibliografskih podatkov in opombah. Tovrstna bibliografija je bilo odlično pomagalo pri oblikovanju osebnih knjižnic, hipotetično tudi tistih, ki so bile odprte javnosti, pa so zaradi skromnejših dotacij ustanovitelja morale dobro pretehtati vsak nakup.

Anton Tomaž Linhart (1756-1795), član intelektualnega salona barona Žige Zoisa (1747-1819), je z delom *Versuch einer Geschichte von Krain, und der übrigen südlichen Slaven Österreichs* (1788, 1791) zastavil francosko razsvetljensko historiografsko paradigmo na Kranjskem v neposredni navezavi na teoretizacije Augusta Ludwiga Schloezerja (1735-1809), ²⁷ čigar dela je mogel brati v Zoisovi knjižnici. Linhart je v omenjenem delu zastavil zgodovino teritorija, slovenska ideologija naroda pa ga je prilagodila »izumljanju« naroda in ga postavila na začetek zgodovinopisja Slovencev (več o tem v Kramberger 2007). Avtorjevo upoštevanje lingvistične realitete na obravnavani teritorialni entiteti je slovensko narodnjaško zgodovinopisje prepoznalo kot prerojeno narodno zavest, katere začetek je pripisala protestantskim avtorjem (prim. Bohoričev uvod v *Arcticae horulae*).

Teritorialne entitete so podlaga za oblikovanje muzejskih in bibliotečnih zbirk, imenovanih »patriotika«, pri nas »karniolika« - več o njej v nadaljevanju besedila pri obravnavi konkretnih zbirk na Kranjskem -, ki je razvidna v latinsko napisani *Bibliotheca Carnioliae* Marka Pohlina (1735-1801), meniha iz reda bosonogih avguštincev. Delo je bilo natisnjeno na Dunaju leta 1803. ²⁸ V podnaslovu prinaša kriterije za uvrstitev v bibliografijo: avtor je bil rojen na Kranjskem; kraj izida na Kranjskem; delo govori o Kranjski. Upošteva abecedno razvrstitev v obliki biblioteke, avtor je zapisal latinsko »i[n] scrinia dispositi«.

V sklop razsvetljenske paradigme na Kranjskem in kakor že sam naslov bibliografije pove, v tesni navezi na Linhartov *Versuch*, spada še delo *Versuch eines Entwurfes zu einer Literar-Geschichte für Crain* (1825), katerega avtor je baron Joseph Kalasanz Erberg (1771-1843).²⁹ Svojo aktivno dobo je preživel na Dunaju. Na Dolu pri Ljubljani si je postavil dvorec, kjer je imel knjižnico in različne zbirke, obdajal pa ga je botanično zanimiv park. Spadal je med kranjske razsvetljence, gojil je stike z baronom Žigo Zoisom, zato ga smem označiti za »sopotnika« Zoisovega kroga. Zaradi kasnega datuma rokopisa in avtorjeve pripadnosti razsvetljenski paradigmi, katere najvidnejši predstavnik je bil Anton Tomaž Linhart, zapisujem, da gre v tem primeru za podaljšano razsvetljenje, kajti v času, ko je bil datiran Erbergov rokopis, so se na Kranjskem že začele zarisovati protirazsvetljenske politike avstrijskega cesarja Franca I. (Rotar 2007). Delo je ostalo v rokopisu, ker ga je avtor pisal za osebno rabo. Na kronološki začetek je postavil uvedbo tiska na Kranjskem. Glede jezika pa je na tretji strani uvoda zapisal: »Es entsteht vor allem durch diese Arbeit von selbst die Abtheilung der Krainerischen Litteratur im allgemeinen, und in der partikulär Slavischen in welcher dieses Land eine vorzügliche Rolle spielt.« V tem stavku je avtor izpostavil pomen Kranjske za tiskarsko in literarno produkcijo sploh v »slovanskem« vernakularju.

Pregled bibliografije v osrednji Sloveniji oziroma na Kranjskem je na tej točki prišel na prag dobe, ki ji po periodizaciji Erica Hobsbawma pravimo »dolgo 19. stoletje«, trajala pa je od francoske revolucije leta 1789 do 1. svetovne vojne oziroma do njenega konca, ko je razpadla Avstro-Ogrska (Hobsbawm 1968, Kramberger 2007, Rotar 2007). Čeprav je v historiografiji obdobja težko zamejevati z letnicami, bom periodizacijo prilagodil lokalnim diskontinuitetam: vzpostavitev nove države, ki je leta 1806 nasledila Sveto Rimsko cesarstvo nemške narodnosti, tj. Avstrijsko cesarstvo s cesarjem Francem I. (v prejšnji državi II.) in kanclerjem knezom Metternichom na čelu; habsburška ponapoleonska reconquista Kranjske leta 1813 kot geografsko osrednje pokrajine, kjer so ravno v novi državi dobili zagon družbeni procesi, katerih rezultat so družbene reprezentacije, ki v mnogočem še danes sestavljajo družbeni imaginarij slovenstva. Vse to ob predpostavki, da bibliografija odlikava te družbene procese.

Na intelektualnem polju zaznamuje predmarčno obdobje v habsburških deželah obračun z razsvetljenstvom in njegovim nemškim destilatom *Aufklärung*, ki se od francoske *Lumières* neodpravljivo razlikuje po koncepciji nacije. Francoski razsvetljenci so nastanek nacije videli tako, da se je ljudstvo kot skupina svobodnih in odgovornih posameznikov odločilo za življenje, ki ga ureja zakonodaja, v katero so svobodno privolili in jo pomagali oblikovati. Nemški razsvetljenci pa so nacijo definirali kot od nekdaj obstoječo, a zatirano skupino duhovnih, jezikovnih in krvnih sorodnikov, ki naj se znova uveljavi; med skupnostjo in monarhijo ni in ne sme biti nasprotja. Suverenosti ne prenaša na ljudstvo in ljudstva ne ločuje od monarhije in religije (za nadrobnejšo obravnavo in razlago gl. Rotar 2007: 68 in vse II. poglavje).

Ta ideološki in politični obračun z razsvetljenskim humanizmom ima v prostoru stare Avstrije svoj izvor v vztrajnih poskusih restavracije absolutizma, ki so se začeli malone takoj po uvedbi reform cesarja Jožefa II., dejansko pa so se končali šele leta 1867 s sprejemom ustave in *državne nagodbe*, ki je iz Avstrijskega cesarstva naredila

dualistično monarhijo, torej Avstro-Ogrsko. Osrednji namen kongresov Svete alianse je bila restavracija starega režima, oziroma vprašanje, kako vrniti fevdalni aristokraciji veljavo, ki jo je imela za časa absolutizma pred invencijo pravic človeka in državljana. Katoliška cerkev je igrala vseskozi odločilno vlogo, saj niti na vrhuncu razsvetljenega absolutizma Jožefa II. ni bila pretrgana vez med papeštvom in državo, čeprav si je cesar prizadeval razmejiti cerkveno in posvetno oblast. Veliko visokih funkcionarjev je bilo iz vrst klera in se zaradi položajev v državni upravi niso odpovedali svojemu duhovniškemu stanu, kot so to storili njihovi francoski »kolegi«. Po Jožefovi smrti so se dotlej ideološko neprimerni člani duhovniškega stanu zmagoslavno vrnili na oblastne položaje, ki so jih imeli nekdanj. Prišlo je do maščevanja, o čemer priča npr. usoda Blaža Kumerdeja (1738-1805). V okoliščinah restavracije starega režima pa je uspeval Jernej Kopitar, ki je postal cenzor za slovanske knjige (Rotar 2007: 127).

V času ministrovanja kneza Klemensa Wenzla von Metternicha (1773-1859) in za njim Alexandra Bacha (1813-1893) so nastali modeli šolskega izobraževanja, ki so zakoličili intelektualni domet kranjskega izobraženstva. Spomnimo se grozečega opomina avstrijskega cesarja Franca I. (1768-1835), ki ga je izrekel leta 1821 v Ljubljani, ko se je udeležil kongresa Svete alianse, naj ljudje ne spreminjajo starega reda, ki da je preizkušeno dober, in da ne potrebuje izobražencev, temveč poslušne podložnike. V tej luči je nenavadna in hkrati kontroverzna ugotovitev Eve Kodrič-Dačić, da je »država naredila korak k ideološki neobremenjenosti fonda« Licejske knjižnice v Ljubljani s tem, da ni dovolila nakupa političnega časopisja (Kodrič-Dačić 2001: 32, 45 resp.). Sprašujem se, kako neki bi ga mogla, ko pa je določala učni načrt in študijsko literaturo, povrh vsega pa je knjižnici dostavljala še sezname prepovedane literature (Kodrič-Dačić 2001: 44). Na razstavi to dokumentira nekaj listov teh seznamov in publikaciji: *Catalogo de' libri Italiani o tradotti in Italiano proibiti negli stati di sua maestà l'Imperatore d'Austria* (1815) in *Catalogue revu et corrigé des livres prohibés, François, Anglois et Latins* (1816).

Herderjeva romanticistična koncepcija naroda, ki so jo po nemških zgledih udomaćili tudi slovenski ideologi naroda, je krvno-rodovna: suverenosti ne prenaša na ljudstvo in tega ne ločuje od monarhije in religije; en narod, en bog, en cesar. Hierarhija slojev se je prevedla v etnično razliko. Začele so se zarisovati etnične, torej neprehodne meje med dotedanjimi sloji. Ker je nacionalizem vsake od njih temeljil na enaki koncepciji naroda, je bil boj oster, odvijal pa se ni le v kulturi, temveč tudi v sferi, ki jo danes imenujemo civilna družba, pa še na gospodarskem področju. Vtis je, da avtonomistična ureditev ne bi ohranila cesarstva pred razpadom, ker so bile notranje integracijske politike zelo šibke.

V okviru opisanih družbenih okoliščin je jezikoslovec in bibliotekar v ljubljanski Licejski knjižnici Matija Čop (1797-1835) sestavil bibliografijo literature v slovenščini. Bibliografijo je leta 1831 poslal Pavlu Josefu Šafaříku, vendar je izšla šele leta 1864 v *Paul. Jos. Šafařík's Geschichte der südslawischen Literatur*. Epistemološko ga uvrščam na mesto veznega člana med kranjsko tradicijo francoskega razsvetljenstva in herderjevsko zgodnjo romantiko. Zanimanje za literaturo v slovanskih jezikih in slovansko filologijo je dokumentirano že v prejšnjem obdobju, spomnim naj le na že omenjenega Augusta Ludwiga Schlözerja, dobro zastopanega avtorja v Zoisovi knjižnici.

Prisotnost nekaterih tujih, neavstrijskih bibliografij pripisujem dejstvu, da je država knjižnici priporočala, naj cenovno ugodne nakupe knjig išče v antikvariatih, zato je bila knjižnica hočeš-nočeš relativno dobro založena s tovrstno referenčno literaturo (Kodrič-Dačić 2001: 53). Tudi ta podatek na svoj način priča o razmeroma nizki intelektualni ravni fonda Licejske knjižnice. V tem kontekstu omenjena avtorica navaja opisa knjižničnega fonda licejskega knjižničarja Jurija Kosmača in zgodovinarja Petra Radicsa. Zadnji je v tem kontekstu pomemben zato, ker je iz njegovega opisa razvidno, katere avtorje bi v knjižnici zamen iskali.

Licejska knjižnica je tako imela v svojem fondu *Manuel du libraire et de l'amateur de livres* (1810) in nadaljevanje *Nouvelles recherches bibliographiques* (1834) Jacquesa Charlesa Bruneta, ki velja za nadaljevalca francoske tradicije knjigotržcev znanstvenikov. Posebna vrednost tega bibliografskega dela je, da prinaša opombe o znanstveni relevantnosti popisanih del in tržne vrednosti (cene). Zraven je treba prišteti še bibliografijo inkunabul do leta 1500 Ludwiga Haina (1781-1836) *Repertorium bibliographicum* (1826-1838) in delo Friedricha Adolfa Eberta (1791-1834) *Allgemeines bibliographisches Lexikon* (1821-1830). Ebert je v predgovoru zapisal, da je bibliografija *codex diplomaticus* literarne zgodovine in najzanesljivejše merilo literarne kulture in ustvarjalnosti. Bibliografije, ki so do tedaj nastajale na Kranjskem, potrjujejo navedeno Ebertovo premiso. V širši perspektivi kaže na tem mestu opozoriti, da so se v tistem času pripravljali za objavo zgodovinski viri kot npr. *Monumenta Germaniae historica*. Rankejanska historiografija je bila micelij vseh vrst monumenta, zadnji slovenski prispevek v nabor takih dokumentov je zbirka *Monumenta bibliothecaria* (gl. bibliografijo na koncu besedila).

V nadaljevanju si je treba ogledati ustavnopravni okvir Avstrijskega cesarstva, v katerem so se odvijali procesi etničnosti. Posledica dolžniške krize je bila marčna revolucija leta 1848. Nastala je prva ustava, znana kot aprilaska ali Pillersdorfova ustava.³⁰ V resnici pa ni zaživela niti ta niti naslednja iz leta 1849. Obe sta bili oktroirani (razglasil ju je cesar) in nista uveljavili delitve oblasti na tri veje. Poudariti je treba, da je Pillersdorfova ustava prvič zagotovila nekatere temeljne pravice iz kataloga temeljnih pravic človeka in državljana, prinesla pa je tudi zemljiško odvezo, torej odpravo podložništva. Leta 1867 je bila sprejeta nova ustava oziroma *Državni osnovni zakon*. Država je dobila dualistični ustroj: sestavljali sta

Peter Kozler: Zemljovid slovenske dežele

³⁰Ustava ima ime po avstrijskem pravniku in državniku baronu Franzu von Pillersdorfu (1786-1862).

³¹Cislajtanija je šele leta 1915 uradno postala Avstrija.

³²Zakonodaja je bila prevedena v vse jezike, v slovenščini ima skupni naslov Zbirka avstrijskih zakonov.

³³To nocio slovenstva še danes vzdržuje slovenska ideologija naroda. Ta čas se kaže v javnih diskusijah o primernosti arbitražnega sporazuma o meji med Slovenijo in Hrvaško. Idejo so gojili npr. tudi češki in hrvaški nacionalisti.

³⁴Eva Kodrič-Dačić je precej nadrobno opisala njeno zgodovino, sestavo fondov in njihovo rast v svoji doktorski disertaciji, gl. bibliografijo na koncu prispevka.

³⁵Zdaj je na voljo slovenski prevod, gl. bibliografijo na koncu prispevka.

³⁶Pri inventuri oddelčne knjižnice oddelka Slovenska nacionalna bibliografija aprila 2010, sem podpisani avtor naletel na štiri mape katalognih listkov z naslovom Zettelkatalog der Carniolica, ki ga je po vsem sodeč v najdeni obliki začel urejevati [Ludovik] Germonik, ki se je podpisal na prvi listek in ga datiral »Laibach 1858«.

jo Cislajtanija³¹ (v Državnem zboru zastopane kraljevine in dežele) in dežele krone sv. Štefana. Iz Avstrijskega cesarstva je tako nastala Avstro-Ogrska, znana tudi kot dvojna monarhija. Za interpretacijo procesov, ki so vodili k razpadu monarhije, je pomemben podatek, da je *Državni osnovni zakon* z dne 21. 12. 1867, št. 142, v 19. členu zagotovil: »Vsa narodna plemena v državi so enakopravna in vsako pleme ima pravico svojo narodnost in jezik čuvati in gojiti.«³² Kljub temu pa v vseh kronskih deželah Cislajtanije lahko v tem času identificiramo intenzivirane procese etničnosti. S tem, da je ustava zagotovila »narodnostne pravice«, se je postavila na napačno izhodišče, da obstajajo izvorno različna plemena, prezrla pa je dejstvo, da je imela opravka z razslojitvenim procesom, ki mu ni bila kos ravno zaradi tega prezrtja. Čedalje ostrejši antagonizem nemškega in slovenskega nacionalizma je ubral smer etnične segregacije, ki se je pokazala v podvajanju institucij družbenega in kulturnega življenja.

Slovenska ideologija naroda šteje tisti čas za prelomnega: leta 1848 je program *Zedinjena Slovenija* artikuliral slovensko govoreče prebivalstvo Avstrijskega cesarstva kot politično entiteto. Ni naključje, da je istega leta nastal poskusni odtis *Zemljevida slovenske dežele* Petra Kozlerja, ki je načrtoval geografsko distribucijo slovensko govorečega prebivalstva in uveljavil izključno slovenska krajevna imena na področju, ki ga vse odtlej slovenska ideologija naroda razglša za »slovensko etnično ozemlje«. Zemljevid je imel težave s cenzuro, kajti tedanja zakonodaja ni poznala politično-upravne enote z imenom »Slovenska dežela« (Kozler 1879, Kordiš et al. 1996). Leta 1865 je bila ustanovljena Matica Slovenska kot osrednja kulturna in znanstvena ustanova Slovencev, ki je svoj program uresničevala z založniškim programom in Letopisom, v njenem okviru pa je bila tudi knjižnica.

Bibliografija je resda bibliotekarska kategorija, vendar ni vezana zgolj na knjižnice. Konec 18. stoletja in kasneje, kolikor ni bila instrument cenzure in knjigotrštva, je bila stvar zasebne pobude na področju znanosti in literature kot raziskovalno pomagalo, ki je sistemiziralo bibliografske reference.

Podobno je bilo na Kranjskem. Težišče javne knjižnične dejavnosti na Kranjskem je bilo na Licejski knjižnici v Ljubljani, ki je v prvi vrsti podpirala pedagoške in raziskovalne procese na Liceju in zunaj njega. Očitno se je pojmovanje javnega v primerjavi s prejšnjim zgodovinskim obdobjem spremenilo. Glede na zadnje objave, ki obravnavajo vprašanje, katera je bila prva javna knjižnica pri nas (Vidmar 2008 in reference), menim, da je naloga za prihodnost premislek o tem, kako se je to pojmovanje spreminjalo. Vprašanje se dotika problema produkcije znanja in procesa oblikovanja knjižničarstva v javno službo.

Za podobo o tem, kakšna je bila takrat bibliografska dejavnost na Kranjskem, je treba поблиže predstaviti nastanek in rast domoznanske zbirke ali patriotike v Licejski knjižnici v Ljubljani.³⁴ Njeno delovanje je določala *Bibliotečna instrukcija* iz leta 1825.³⁵ 51. člen obravnava pojem *bibliotheca patria/bibliotheca nationalis*, kajti naloga Licejske knjižnice je bila graditi domoznansko zbirko, katere razvid je imel obliko posebnega kataloga.³⁶ Na prvem listku je knjižničar Ludovik Germonik (1823-1909) zapisal kriterije, po katerih so uvrščali publikacije v domoznansko zbirko: »Angelegt infolge Minist. Volg. v 6. Juni 1857 Z 9631 mit Berufung auf § 51 der Bibl. Instruction de 1825. Die Carniolica umfassen alle Werke, welche a, in Krain gedruckt od. Verlegt

worden sind, b, auswärts erschienen sind, ab[züglich] Krainer zu Verfassen haben c, Nichtkrainer zu Verfassen haben, jedoch Hauptgegenständliches aus Krain behandeln.« Ker je bil ta katalog fizično ločen od abecedno-imenskega in stvarnega kataloga, ga lahko pojmem kot bibliografijo. Tem lažje, ker obstaja dokumentirana historična tradicija, ki bibliografijo imenuje *bibliotheca*. Za Kranjsko je tak primer že obravnavana *Bibliotheca Carnioliae* Marka Pohlina.³⁷ Domoznanska zbirka je nastajala z institutom obveznega izvoda tiskov s Kranjskega. Obvezni izvod je »dediščina«, ki jo je treba (o)hraniti in pomeni udejanjenje patriotskega projekta (prim. Tavčar 2003: 124).

Za primerjavo se ponuja nastanek muzejske zbirke Deželnega muzeja v Ljubljani, ki je bil ustanovljen leta 1821, kajti zgodovinska konstrukcija (nacionalnega) muzeja (Schnapp 1993, Tavčar 2003) in (nacionalne) knjižnice sta si blizu. Na freski slikarja Jurija Šubica iz leta 1885 v foyerju Deželnega muzeja v Ljubljani zavzema motiv dežele dominantno mesto in že pri vstopu v stavbo pripoveduje o domoznanskemu značaju muzejske zbirke. Interes za konstrukcijo zbirk artefaktov preteklih dob deželne provenience sega epistemološko v razsvetljenje, ki je kazalo interes za zgodovino ozemlja *patrie* oziroma dežele, ki jo pokriva. Ob tem je šlo kajpak tudi za politično lojalnost, ki je pripadala najprej deželi. Ta lojalnost je razvidna npr. tudi v ikonografiji starih zemljevidov posameznih dežel, ki od renesanse naprej pripoveduje opazovalcu o svojih naravnih bogastvih, mogočnih naročnikih zemljevida, ki so bili običajno nosilci politične moči nad prikazanim ozemljem in njegovimi prebivalci. *Patria* je okronana ženska figura na prestolu, ob njej je deželni grb in drugi atributi moči, bogastva in sijaja, ki odlikujejo reprezentirano deželo. Personifikacija *patrie* je bil standardni ikonografski motiv, ki se je pojavljal vstric s protonacionalizmom od 16. stoletja dalje. Opisal ga je Cesare Ripa v svojem znamenitem ikonografskem priročniku z naslovom *Iconologia* (1593). Za Kranjsko in današnjo Slovenijo je relevanten zemljevid Janeza Dizme Florjančiča *Ducatus Carnioliae tabula corographica* iz leta 1744 (Mišković 2003).

Izraz »*Bibliotheca nationalis* oder *patria*« kaže, da sta pojma *patria* in *natio* izešana. V deželah (*Länder*) Avstrijskega cesarstva in kasneje Avstro-Ogrske je živel prebivalstvo različnih maternih jezikov in slojev, vendar se ni delilo po jezikovnem kriteriju. Kot sem že zapisal, je šla lojalnost najprej deželi oziroma njeni politični reprezentaciji v deželnih stanovih, katerim je vsakokratni vladar, ko je sedel na prestol, ob prejemu poklona potrdil privilegije. Če je bibliotekarska stroka pri dopolnjevanju domoznanske zbirke sledila določili omenjene instrukcije, so bili nakupi gradiva, ki ga danes imenujemo slovenika, odvisni od etničnega samopripisa posameznih bibliotekarjev, ki so odločali o nakupih, vendar njihovo ravnanje ni bilo v nasprotju z veljavno ustavo.

Prva bibliografija, ki je zajela vso tiskarsko produkcijo cesarstva ne glede na jezik, je nastala v obdobju, ki je v zgodovini znano kot Bachov absolutizem. Notranji minister Alexander Bach (1813-1893) je potreboval učinkovit instrument za nadzor tiska. Ker je bila cenzura organ v sestavi njegovega ministrstva, je bibliografijo sestavljal Constantin Wurzbach (1818-1893), predstojnik knjižnice ministrstva. Bibliografija je izhajala med letoma 1856 in 1859 z naslovom *Bibliographisch-Statistische Übersicht des Österreichischen Kaiserstaates*. Presenetljivo je, da omenjene bibliografije ni v zbirki NUK, zato pa jo je mogoče najti v knjižnici Narodnega muzeja Slovenije.

Alexander Bach

Etbin Henrik Costa

Franc Simonič

³⁷Luka Vidmar in Jože Stabej sta oskrbela njen slovenski prevod, gl. bibliografijo na koncu prispevka.

³⁸Dvojezičnost prebivalstva je izpričana vse do začetka druge svetovne vojne. V zbirkah NUK je razvidna npr. v sporočilih na razglednicah.

Sestavljaivec je v predgovoru zapisal, da je bibliografija »poročilo o duhovnem gibanju avstrijskega cesarstva in njegovih kronskih deželah«. Ker je ta bibliografija nastajala zaradi interesa notranjega ministrstva, je logično, da je spoštovala določila ustav iz leta 1848 oziroma 1849, in ker je šlo tudi za statistični pregled, je upoštevala publikacije v vseh jezikih države. V nadaljevanju predgovora je Constantin Wurzbach zapisal jezike v, danes bi rekli, politično korektni obliki, npr. »slovenische Sprache«.

Popolno tekočo bibliografijo tiska v slovenskem jeziku je začel objavljati Etbin Henrik Costa (1832-1875) v *Letopisu Matice slovenske* leta 1869. Že prej je v *Laibacher Zeitung* objavljaj recenzije omenjene Wurzbachove bibliografije. Na tem mestu naj zabeležim, da je pozival slovensko pišoče avtorje, naj pošiljajo svoja dela knjižnici Slovenske matice, kar da bo zelo olajšalo sestavljanje bibliografije. Ker je bila Slovenska matica osrednja znanstvena in literarna ustanova vseh slovensko govorečih državljanov cesarstva, lahko v tem pozivu iščemo prvi nastavek slovenske nacionalne knjižnice.

Constantin Wurzbach in Etbin Henrik Costa sta bila mladostna znanca iz Ljubljane in zdi se, da sta bila oba vzgojena nediskriminatorno glede etničnega (samo)prispeva in nista imela težav s komuniciranjem ne v slovenščini ne v nemščini. Nediskriminatornost je treba iskati v dejstvu, da družba na Kranjskem v tistem času še ni bila jezikovno razdeljena.³⁸ Družba in kultura sta bili regionalni, kar dokumentirajo objave literarnih besedil in drugi prispevki o kulturnih temah v tedanjih časnikih. Statistično razmerje tedanjih periodik gre v prid nemškimi nasproti slovenskim. Costa, sicer pravnik po izobrazbi, je bil predsednik Slovenske matice, v politično življenje pa je aktivno vstopil po nastopu konstitucionalizma. Premene v etničnih (samo)prispevih Etbina Henrika Costa in npr. Dragotina (Karla) Deschmanna (1821-1889) pa Petra Radicsa (1836-1912) dokumentirajo tezo, da imajo osebni samoprispevi tej ali oni nastajajoči etnični skupini ideološki predznak. Posledica ne vključitve v »slovensko bibliografijo« se zdi v primerjavi z diskvalifikacijo »nemškutar« manj usodna za njihovo današnjo (javno) podobo. Vsi trije so izpadli iz bibliografije, vendar jih je brez težav zajel *Slovenski biografski leksikon* (1925-1932), v katerem ne moremo zgrešiti ideoloških oznak, saj so premise te publikacije zasidrane v ideologiji »rodu in grude«, pa tudi ne apologije katolištva, npr. v geslu o Tomažu Hrenu.

Nacionalne ideologije zlasti v srednjeevropskem prostoru pripisujejo pomembno vlogo jeziku in književnosti pri nastajanju nacionalnih (narodnih) zavesti. Kakor že so bile v 19. stoletju bibliografije sprva pomagalo literarni zgodovini, so v koraku s procesi etničnega razlikovanja postale evidenca tiska v lastnih vernakularjih, jezik pa uveljavljale kot najrazvidnejši razloček med narodi. V etnično opredeljene narodne skupnosti razločeni sloji so dobili kulturno legitimacijo nasproti nemščini in nemštvu, kajti bibliografije so bile pojmovane kot odraz »duševnega življenja« naroda.

Prehod 19. stoletja v 20. in čas vse do konca prve svetovne zaznamuje bibliografsko delo dr. Franca Simoniča (1847-1919) in dr. Janka Šlebingerja (1876-1951).³⁹ Franc Simonič je sestavil prvo splošno retrospektivno bibliografijo v slovenščini z naslovom *Slovenska bibliografija I. Knjige 1550-1900*. Izšla je v treh snopičih med letoma 1903 in 1905. V njej so popisane knjige, časopisi, muzikalije in kartografsko gradivo. Kriterij uvrstitve je bil jezikovni (slovenščina) in psevdobiološki (avtor Slovenec). Po teh dveh kriterijih je primerljiva z vsemi »narodnimi« bibliografijami tistega časa. Bibliografija se je s Simoničem profesionalizirala, saj je bil bibliotekar v Štajerski deželni knjižnici (Joannneum) v Gradcu in Univerzitetni knjižnici na Dunaju.

Janko Šlebinger velja za nadaljevalca profesionalnega in sistematičnega bibliografskega popisovanja publikacij. Pregled bibliografij, ki jih je sestavil, kaže, da je uporabljal pruska pravila, pri kompoziciji pa je vpeljal sistematiko, ki sta jo terjali čedalje bolj razvejana tiskarska produkcija ter literarna in znanstvena dejavnost v slovenščini. S tem ko je uveljavljal idejo »slovenske bibliografije«, se je postavil na premiso o psevdobiološki konceptu slovenstva. Ta v bibliotekarski stroki na Slovenskem obstaja še danes v kriteriju za vključitev v Slovensko bibliografijo, po katerem mora biti avtor publikacije Slovenec ne glede na jezik, v katerem piše in objavlja. Šlebinger je po tem, ko je prišel na mesto upravnika Univerzitetne biblioteke v Ljubljani, sodeloval pri oblikovanju zakona o javnih knjižnicah v Kraljevini Jugoslaviji. Projekt zakona je govoril tudi o izdelovanju jugoslovanske bibliografije vseh knjig, časnikov, časopisov, kartografskega gradiva in vizualnega gradiva, ki bi jo izdelovala Narodna biblioteka v Beogradu. Pri izpolnjevanju te naloge naj bi ji pomagale vse knjižnice v državi, tiskarji pa bi morali sporočati Narodni biblioteki imena avtorjev, kadar bi delo izšlo kot anonimno ali podpisano s psevdonimom. Zajem knjižničnih gradiv je načrt zakona določal po geografskem in etničnem kriteriju.⁴⁰ Nadomestek slovenske nacionalne bibliografije je bil še vedno odvisen od zasebne, etično motivirane zagnanosti Janka Šlebingerja.

Kulturo na Kranjskem je na prelomu stoletij zaznamovala diskusija o tem, kako je narodna substanca razvidna v umetnosti. Na tem mestu naj omenim le arhitekturo in razpravo o tem, kakšen naj bi bil »narodni slog« v arhitekturi (prim. niz arhitektov

dr. Janko Šlebinger

³⁹V okviru Slovenske matice so pred J. Šlebingerjem bibliografijo sestavljali Ivan Tomšič, Rajko Perušek in Karel Glaser.

⁴⁰Podrobneje o tem Eva Kodrič-Dačić (2000).

⁴¹Menaše, Luc: Umetniki in spremljevalci: slovensko umetnostno življenje 20. stoletja v ogledalu portretov in portretnih karikatur. Ljubljana: Moderna galerija, 1981.

⁴²NUK hrani reprodukcijo v bakrotisku iz l. 1924.

Ivan Jager-Ivan Vurnik-Jože Plečnik). Od vprašanja, ki si ga je leta 1929 v Jakopičevem zborniku zastavil tedaj vodilni umetnostni teoretik na Slovenskem, dr. Izidor Cankar, ali lahko sodobna znanost odgovori na vprašanje, kako je nacionalnost razvidna v umetnosti, do teze Rastka Močnika, da nacionalnost nima substance (1999), pa je preteklo veliko časa. Po moji presoji so upodobitve literatov svojevrstna parafraza Horacove formule *ut pictura poesis*, kakor jo je izrazil v svojem delu *Ars poetica*. V tem času so začeli nastajati slikarski in kiparski portreti slovenskih literatov in skladateljev. Z njihovimi portreti se je gradil panteon slovenske literature in glasbe kot nabor nacionalno relevantne ikonografije, ki pridaja naciji substanco, ki je sicer sama na sebi nima. V časih turbulentne etnične diverzifikacije med Slovenci in Nemci je ustvarjala ideacijo »narodne kulture«. Razstava, ki jo je leta 1981 priredila Moderna galerija (katalog zanjo je napisal Luc Menaše⁴¹), je pokazala povezanost literature in likovne umetnosti (portreta) na Slovenskem.

Skupinska karikaturna upodobitev slovenskih literatov slikarja Hinka Smrekarja (1883-1942) iz leta 1913 je v kontekstu s sočasno publicistiko posebno pričevalna o debatah o slovenski kulturi in mestu vsakega posameznega pisca v njej ter sploh njegovega socialnega statusa – kajpada skozi slikarjevo optiko. Na sliki Maksima Gasparija (1883-1980) *Alegorija slovenske kulture*, ki jo je naslikal za Dramsko društvo Ivan Cankar v Clevelandu⁴² je personifikacija patrie v narodni noši, med osebami pa prepoznamo nekaj slovenskih literatov, katerih dela so še danes skorajda obvezno branje. Pesnik France Prešeren je upodobljen stoje ob drevesu, odmaknjen od drugih. Skupinski portret *Slovenski skladatelji* skladatelja in slikarja Saše Šantla (1883-1945) je lahko pendant omenjeni Gasparijevi sliki. Naslikal ga je leta 1936 po naročilu Glasbene matice. Upodobljeni skladatelji reprezentirajo ideacijo slovenske glasbene zgodovine: nežive osebnosti predstavljajo portreti na stenah salona, v času nastanka slike živeči skladatelji pa so upodobljeni stoje. Skupinska slika je nastala na podlagi obstoječih in znanih portretov posameznikov. Šantlova upodobitev postavlja na kronološki začetek slovenske glasbene zgodovine renesančnega skladatelja Jacobusa Gallusa Carniolusa (1550-1591), ki je ves čas svoje glasbene ustvarjalnosti preživel v tujini. Po tedanji šegi je z dodatkom Carniolus k latiniziranemu imenu in priimku nakazal svoje pokrajinsko poreklo, Kranjsko. Šantlov skupinski portret ni le vizualna glasbena bibliografija, temveč z lokacijo portreta sporoča gledalcem ideacijo slovenstva v širšem smislu. Slikar je za sceno uporabil glasbeni salon baročne palače tedaj že pokojnega Petra Kozlerja. Osebnosti Petra Koslerja in Saše Šantla zaznamujeta obdobje od začetkov moderne politične artikulacije Slovencev po letu 1848 do ustanovitve Jugoslavije, kar so tedanje slovenske strankarske politične elite razlagale kot realizacijo »tisočletnega sna«.

20. stoletje je čas rasti založništva in tiska v slovenščini. Tiskanje literarnih besedil v slovenščini je postajalo ekonomsko zanimivo, založniki pa so spoznali propagandno vrednost bibliografije. Razstavljeni sta dve taki bibliografiji: Slovenska knjigarna Lavoslava Schwentnerja (priloga Ljubljanskega zvona, 1900-1903) in Naša knjiga: *vestnik Jugoslovanske knjigarne* v Ljubljani (1940).

Janko Šlebinger je sestavil *Album slovenskih književnikov* (1928). To je biografski priročnik s fotografskimi portreti slovenskih literatov, ki je prvi zbornik portretne fotografije pri nas, s pridržkom, da so avtorji iz časa pred fotografijo bili upodobljeni

v drugih tehnikah. Ali ima njegov nastanek kaj opraviti z dejstvom, da je bil Šlebinger fotograf amater, je še stvar raziskave, gotovo pa je razumel moč vizualnega medija. Podoben napor vizualizacije je vrsta kiparskih portretov slovenskih skladateljev in pisateljev pred poslopjema Glasbene matice in Narodne in univerzitetne knjižnice v Vegovi ulici v Ljubljani kiparja Lojzeta Dolinarja (1893-1970), ki datirajo v čas med letoma 1931 in 1932. Vizualni zaključek ulice je spomenik Napoleonu in Iliriji na Trgu francoske revolucije iz leta 1929, na katerem je *patria* upodobljena v obliki ženskega obraza, ki reliefno izstopa iz kamnitega bloka obeliska. Tudi ta spomenik je izdelal kipar France Dolinar, celoto, ki obsega trg in ulico pa je urbanistično zasnoval arhitekt Jože Plečnik (1872-1957).⁴³ Vegova ulica in Trg francoske revolucije sta urbanistično in estetsko sklenjen del Ljubljane. Herme literatov in glasbenikov, ki jih pojmem kot vizualno bibliografijo nakazujejo prehodnost iz območja pisnega (zapisujeta se glasba

Saša Šantel: Slovenski skladatelji

⁴³Časovno manj oddaljena vzporednica je serija slikarskih portretov slovenskih literatov, ki jo je konec 80. in v začetku 90. let 20. stoletja naslikal slikar Kiar Meško, torej v času, ko se je pripravljala razpad Jugoslavije, ko naj bi se uresničil tisočletni sen Slovencev o samostojnosti.

⁴⁴André Malraux (1901-1976) je bil francoski popotnik, pisatelj in politik, med drugim tudi minister za kulturo.

⁴⁵Uradni list Slovenskega narodnoosvobodilnega odbora in Narodne vlade Slovenije, letnik I/II, št. 46, Ljubljana, 24. 10. 1945.

in literatura) v območje vizualnega. Nakazala se je smer gibanja proti *musée imaginaire* Andréja Malrauxa:⁴⁴ od virtualne knjižnice do *bibliothèque imaginaire* je lahko le korak. Mar ni bibliografija že mentalni seznam knjig, ki jih kdo želi prebrati?

Po končani 2. svetovni vojni je Narodna vlada Slovenije sprejela *Uredbo o Narodni in univerzitetni knjižnici*:⁴⁵ univerzitetna biblioteka se je preimenovala v Narodno in univerzitetno knjižnico (1. čl.), knjižnica prične sestavljati knjižno in strokovno bibliografijo vsega slovenskega tiska (2. čl., 4. alineja), ustanovi se bibliografski in informativni oddelek (3. čl., 7. alineja). Na zvezni ravni je vlada Fede-

rativne ljudske republike Jugoslavije z uredbo leta 1949 ustanovila Bibliografski institut FLRJ (UL FLRJ, št. 77/49). Uredba mu je dala privilegij obveznega izvoda ter mu naložila izdelovanje tekoče bibliografije FLRJ in izdelovanje drugih bibliografskih publikacij. Pregled slovenske zakonodaje od leta 1945 naprej kaže, da je bila Narodna in univerzitetna knjižnica pojmovana kot narodna knjižnica, ki zbira vse knjižnično gradivo, nastalo na območju Socialistične republike Slovenije, o Ljudski (kasneje Socialistični) republiki Sloveniji, o Slovencih in pripadnikih italijanske in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji, ter sestavlja in objavlja tekočo in retrospektivno slovensko narodno bibliografijo.⁴⁶ Sklep o ustanovitvi javnega zavoda Narodna in univerzitetna knjižnica iz leta 1982 je definiral NUK kot narodno knjižnico SR Slovenije, ki zbira, hrani vse knjižnično gradivo, nastalo v SR Sloveniji, o Slovencih in pripadnikih italijanske in madžarske narodne skupnosti v SR Sloveniji, in sestavlja in objavlja tekočo in retrospektivno slovensko narodno bibliografijo. Zakon iz leta 2001⁴⁷ je definiral NUK kot nacionalno knjižnico, ki zbira, obdeluje, hrani in posreduje temeljno nacionalno zbirko vsega knjižničnega gradiva v slovenščini, o Sloveniji in Slovencih, slovenskih avtorjev in založb, narodnima skupnostma Italijanov in Madžarov pa je dodal še Rome. Kot nacionalni bibliografski center zagotavlja uporabnikom doma in v tujini dostopnost do informacij o knjižničnem gradivu tako, da vključuje podatke o založniški produkciji slovenike v bibliografske zbirke ter izdeluje in objavlja tekočo in retrospektivno slovensko nacionalno bibliografijo.

Pregled letnih bibliografij oziroma njenih vsakokratnih uvodnih predstavitev pokaže, da kljub historičnemu prelomu pojmovanje slovenske bibliografije ni preseglo psevdobiologistične ideacije naroda iz »dolgega 19. stoletja«. Druga svetovna vojna na Slovenskem ni bila le vojaško osvobajanje izpod italijanske in nemške okupacije, temveč je prinesla tudi spremembo družbeno-ekonomskega sistema, namreč socializem, v interpretaciji Komunistične partije, kasneje Zveze komunistov. Novi ideološki diskurz se je ujel z diskurzom starega režima na točki psevdobiološke rodovne koncepcije slovenstva, kakor ga je začrtala ideologija naroda daljnega leta 1848. Kozmetični dodatek dobe je bilo priznanje konstitutivnosti italijanske in madžarske narodne manjšine, kasneje, leta 2001, tudi romske. Izraz »slovensko« v zakonodaji in strokovnem bibliotekarskem jeziku ustvarja pojem skupnega slovenskega kulturnega prostora, ki se po obsegu skorajda prekriva s tistim na Kozlerjevem *Zemljovidu slovenske dežele* (slovenskim etničnim ozemljem). Učbenik za srednje šole Maksa Veselka (1984: 82) podaja tri kriterije, ki določajo sloveniko, prvi po vrsti pa pravi, da se vanjo prištevajo dela avtorjev, ki so »po narodnosti Slovenci«. Podpisani avtor se še dobro spominjam, kako je jugoslovanski režim vzdrževal eno od poglobitvenih družbenih reprezentacij jugoslovanstva, namreč nad bratstvom in enotnostjo narodov in narodnosti; z vsemi

Hinko Smrekar: Slovenski literati

⁴⁶UL SRS, št. 27/82.

⁴⁷Z Knj-1 http://www.nuk.uni-lj.si/dokumenti/pdf/zakon_o_knjiznicarstvu.pdf

sredstvi je razglašal predpostavko, da je Jugoslavija v primerjavi z drugimi evropskimi državami naravnost zgledno rešila narodnostno vprašanje. Družbena reprezentacija bratstva in enotnosti je bila zavarovana z vso politično močjo. Vsak odklon je bil sankcioniran na simbolni ravni (z ideološko diskvalifikacijo) in tudi povsem realno, saj je bil režim skozi kazensko zakonodajo porok družbenega imaginarija jugoslovanstva (pa tudi partikularnih imaginarijev v federaciji).

Omenjeno nacionalistično ekskluzivno formulacijo v Veselkovem učbeniku in vsakoletni izdaji Slovenske bibliografije nivelizira drugi kriterij za uvrstitev publikacije v sloveniko in v slovensko bibliografijo, da je jezik publikacije slovenski jezik. To je (bil) način, kako zajeti v bibliografijo dela avtorjev drugih etničnih (samo)prispevkov s slovenskim državljanstvom. Slovenska nacionalna bibliografija podpira ideacijo enotnega slovenskega kulturnega prostora v mejah »slovenskega etničnega ozemlja« tako, da zajema publikacije avtorjev

Slovencev, tudi tistih, ki niso državljani Slovenije, in avtorjev, ki niso Slovenci, so pa državljani Slovenije in objavljajo v slovenščini.

To obdobje na razstavi predstavljajo zvezki *Slovenske bibliografije*, ki jih objavlja NUK in bibliografije velikih slovenskih založb, ki predstavljajo razvitost knjižnega trga v Sloveniji. Mohorjevo družbo (ust. 1851) in njeno mesto v imaginariju slovenstva na razstavi ilustrira *Mohorska bibliografija* Janka Modra iz leta 1957. Publikacije iz njenega založniškega programa so imele naročnike po vsem slovenskem poselitvenem prostoru. Njihov namen je bil omikati socialni sloj, ki je postal nacija le nekaj let pred ustanovitvijo družbe.

Tudi bibliografija *Sloveniae scriptores Latini recentioris aetatis* (1972) Primoža Simonitija podpira nacionalistično ideacijo slovenstva krvnega tipa, »slovenskim protestantskim piscem« pa dodaja pendant s humanisti po poreklu iz dežel, kjer se je govorilo (tudi) slovensko. Argumentacijo bibliografije najdemo v Simonitijevem kasnejšem delu *Med humanisti in starimi knjigami* (2007) v razdelku *Kulturnozgodovinski pomen renesančnega humanizma pri Slovencih*. Ta bibliografski pregled spada v kontekst avtorjevega dolgoletnega raziskovalnega interesa na področju zgodovine humanizma s posebnim ozirom na akademsko izobražene ljudi s področja današnje Slovenije in njihovo mesto v evropskem humanizmu. Tema, ki jo je zastavil Primož Simoniti, je bila raziskovalna niša, ker je, tako Simoniti (2007: 8), France Kidrič zavrnil potrebo po raziskovanju humanizma češ da »v matični domovini tega kulturnega delovanja ni bilo, tisti iz slovenskih tal zrasli humanisti [...] pa so bili rodni krajini le zunanji okras«. Povedano drugače: pripadniki akademije tistega časa, po poreklu s slovenskega poselitvenega ozemlja, kakršen že obseg je to imelo konec 15. in v 16. stoletju, niso spadali v imaginarij slovenstva, ker niso bili kompatibilni z ideacijo slovenstva, kakršna je bila konjunkturna v tridesetih letih 20. stoletja. Simoniti je ugotovil in zapisal (2007:

7), da je v znanstveni publicistiki na Slovenskem prevladalo premalo reflektirano mnenje, da so bile slovenske dežele le gluha provinca s kaj malo sledovi intelektualnega dela. Težava je, da ob tem ne zmore uvideti, da ta ista publicistika popolnoma nereflektirano, »afazično« glede na sodobno družboslovno epistemo, vztrajno naseda predstavi slovenstva kot psevdobiološke izvornostne identitete, kakor jo je v imaginarij slovenstva zasidrala ideologija naroda sredi 19. stoletja. Dalje je v nasprotju s Francetom Kidričem ugotovil, da se »slovensko govoreči izobraženci na Dunaju niso odtrgali od svojih ljudi in se izgubili v anonimnem širokem svetu, nekakšnem nadnacionalnem humanističnem kozmosu« (2007: 15). Iz tega navedka je razvidno, da nereflektirano vztraja v nacionalistični perspektivi krvnega tipa, z nekaj domišljije pa lahko prevedem njegov »nadsnacionalni humanistični kozmos« v »internacionalo intelektualcev« Henryja Kissingerja.⁴⁸ V nekoliko bolj analitski perspektivi: pomanjkljivost skupine izobražencev, katerih opuse preiskuje Simoniti, je v tem, da niso bili udeleženi v projektu slovenstva, ki bi v interpretaciji slovenske ideje naroda mogel biti primerljiv s tistim »slovenskih protestantskih piscev«. Ti zadnji so bili akterji v religioznem projektu, oni prvi pa so bili na položajih, ki so jih zavzemali v dunajski akademiji in politiki, udeleženi v projektu absolutistične države cesarja Maksimilijana I.!

Pričujoči zapis je prišel do svoje zgornje časovne meje, ki jo predstavljajo osemdeseta in devetdeseta leta minulega stoletja, ko se je zgodil historični prelom, ki so ga zaznamovali dokončni razpad Socialistične federativne republike Jugoslavije, ustanovitev samostojne Republike Slovenije in vnovična sprememba družbeno-ekonomskega modela. Slovenske politične elite so prelom označile kot uresničitev »tisočletnega sna Slovencev po politični samostojnosti« (že drugič v istem stoletju). S to historično diskontinuiteto je sovpadel prehod na uporabo informacijske tehnologije v bibliotekarskih delovnih postopkih oziroma računalniško obdelavo knjižničnih gradiv. Prenehala je tradicionalna izdelava listkovnih katalogov, nadomestila jo je računalniško podprta katalogizacija, ki je prinesla avtomatizirano kompilacijo nacionalne bibliografije. Zajem gradiva za bibliografijo se začne s preliminarnim katalognim zapisom (CIP), ki se dopolni, ko prispe gradivo v NUK. Bibliografski opis je avtomatsko povezan z vzajemno normativno bazo imen avtorjev, ki omogoča nedvoumno povezovanje del z njihovimi praviimi avtorji. Ta čas je prehodni, saj NUK še vedno izdaja tiskani bibliografiji knjig in serijskih publikacij.

Skozi bibliografijo je razvidno tudi, da je sistem vrednotenja znanstvenoraziskovalnega dela na Slovenskem zasnovan tako, da omogoča neetično ravnanje avtorjev. Državna administracija s sistemom vrednotenja znanstvenoraziskovalnega dela spodbuja avtorje k čim večjemu številu objav; ti lahko svoja dela le z neznatnimi spremembami objavijo v več publikacijah, zlasti kadar uredništva ne zahtevajo podpisane izjave, da delo še ni bilo objavljeno oziroma ni nikjer v postopku objave. Računalniško podprti vzajemni katalog rabi kot priročno orodje za vrednotenje produkcije znanja. Format bibliografskega zapisa vsebuje polja z osebno šifro raziskovalca in tipologijo prispevka ter kodo vrste avtorstva. Bibliografi so ob upoštevanju pravil vnašanja bibliografskih podatkov pogosto v neugodnem položaju glede na avtorje, ker avtorji prispevkov zaradi ovrednotenja njihovega deleža zahtevajo od bibliotekarjev kršenje katalogizacijskih pravil.

Pet stoletij bibliografije na Slovenskem je mogoče povzeti takole: Trubarjev *Register* (1561) je bolj prva dokumentirana in ohranjena avtobibliografija kakega avtorja s Kranjskega kot pa prva slovenska bibliografija, ki je lahko taka postala šele v narodotvornih interpretacijah 19. stoletja; *Memoriale* (1605) ljubljanskega škofa Tomaža Hrena odraža religiozno delitev kranjske družbe na protestante in katolike. Bistveni del njene narativne opreme je etična diskvalifikacija protestantskih avtorjev. Kot taka odraža družbene reprezentacije zgolj katoliškega dela populacije Kranjske. Bibliografski popisi avtorjev in njihovi del, ki so jih sestavili Janez Weikhard Valvasor, Janez Gregor Dolničar, Marko Pohlin in Joseph Kalasanc Erberg reprezentirajo družbene predstave o Kranjski in popisujejo njeno *kolektivno memorijo*. Bibliografije so popisanim delom postopoma nadevale veljavo literarnih spomenikov in historičnih dokumentov literature. Ko je sredi 19. stoletja bibliografija podelila socialnemu sloju kulturno legitimacijo, je dokumentirala neprehodno etnično razliko(vanje) med nemško in slovensko govorečo populacijo, za ves čas nazaj do Primoža Trubarja pa je kot bistveni kriterij uveljavila slovenski knjižni jezik. Zajem publikacij z vsega slovenskega govornega področja je sledil geografski komponenti formativne dobe slovenskega nacionalizma. V obdobju med svetovnima vojnoma se je bibliografija na Slovenskem profesionalizirala, vendar ni bila zakonsko regulirana naloga knjižnice, ki je imela privilegij obveznega izvoda. Z razširitvijo v likovni medij je definirala nabor avtorjev in njihovih del, ki v ideologiji naroda predstavlja korpus pisne kulturne dediščine. Sprememba družbenopolitičnega sistema po drugi svetovni vojni ni prinesla nobene razlike v reprezentaciji slovenstva. Bibliografija je dobila zakonsko podlago, Narodna in univerzitetna knjižnica pa je postala nacionalna bibliografska ustanova. Nacionalistična ideologija na Slovenskem je s psevdobiologistično ideacijo naroda retrospektivno zajela literarno ustvarjalnost od 16. stoletja naprej in jo neproblematično kot celoto vpisala v imaginarij slovenstva, na začetek slovenske bibliografije pa je postavila *Register* Primoža Trubarja. Tudi politična osamosvojitev Slovenije leta 1991 ni prinesla drugačne ideacije naroda. To historično diskontinuiteto je označila za pravo in končno uresničitev tisočletnega sna Slovencev po lastni državi in uzakonila slovensko bibliografijo kot nabor del rojenih Slovencev in del v slovenskem jeziku. Zajem del slovenske nacionalne bibliografije se v geografskem smislu navezuje na koncept slovenskega etničnega ozemlja iz sredine 19. stoletja. Skozi bibliografijo je razvidna reprezentacija Slovencev kot izvornostne entitete krvnega tipa, ki vztraja od leta 1848 vse do danes. Novost v primerjavi s preteklostjo je, da je bibliografija postala instrument državne birokracije za ocenjevanje slovenske akademije, ki je tako postala od nje eksistencialno odvisna.

To besedilo je kritični pogled na interpretacije, na katerih vztraja bibliotekarska stroka na Slovenskem. Po moji presoji te interpretacije nereflektirano vztrajajo v nacionalistični organizaciji perspektive, saj temeljijo na predstavi o statičnosti Slovencev kot etnične skupnosti, torej na projekciji slovenstva v preteklost. Ker državna uprava z arbitrarnimi kriteriji selekcije uporablja bibliografijo za ugotavljanje in kontrolo uspešnosti znanstvenikov in za trženje znanja, je v družboslovju rekreiranje državne ideologije nenehno. Analitsko nastrojeni družboslovci bi težko rekli, da je danes ideološki diktat subtilnejši, kot je bil v polpretekli zgodovini.

- AHAČIČ, Kozma: Zgodovina misli o jeziku in književnosti na Slovenskem: protestantizem. Ljubljana: Založba ZRC, 2007.
- ANDERSON, Perry: Rodovniki absolutistične države. Ljubljana: Škuc, Filozofska fakulteta, 1992.
- BACZKO, Bronislaw: Les imaginaires sociaux: mémoires et espoirs collectifs: critique de la politique. Paris: Payot, 1984.
- BERETTA, Francesco: Les dominicains et le procès de Galilée ou de l'Inquisition comme instrument de promotion sociale et d'hégémonie intellectuelle. 2006. http://halshs.archives-ouvertes.fr/docs/00/45/33/25/PDF/Beretta_Dominicains.pdf.
- BIBLIOGRAFSKI terminološki slovar. *Knjižnica* 2009 (53), št. 3-4.
- BOHORIZH, Adam: Arcticae horulae succisivae = Zimske urice proste. [1584] Maribor: Obzorja, 1987.
- HELGERSON, Richard: Forms of Nationhood: the Elizabethan writing of England. Chicago, London: University of Chicago Press, 1992.
- HOBSBAWM, Eric: Obdobje revolucije. Ljubljana: Državna založba, 1968.
- KODRIČ-Dačić, Eva: Neuspešni poskusi za sprejem zakona o javnih knjižnicah v Kraljevini Jugoslaviji v letih 1929-1935. *Knjižnica*, 2000 (44), št. 3, str.: 7-29.
- KODRIČ-Dačić, Eva: Oblikovanje izhodišč za izgradnjo fondov v javnih znanstvenih knjižnicah na Slovenskem. Doktorska disertacija. Ljubljana, 2001.
- KODRIČ-Dačić, Eva: A. T. Linhart in ustanovitev prve javne znanstvene knjižnice na Kranjskem. V: Svetina, Ivo et al. (ur.): Anton Tomaž Linhart: jubilejna monografija ob 250-letnici rojstva. Ljubljana, Radovljica: Slovenski gledališki muzej, Muzeji radovljiske občine, 2005.
- KORDIŠ, Ivan, et. al.: Peter Kozler in prvi zemljevid slovenskega ozemlja. Kočevje: Muzej, 1996.
- KOZLER, Peter: Dogodbe prvega zemljovidca slovenske dežele. *Letopis Matice slovenske* za leto 1879.
- KRAMBERGER, Taja: Maurice Halbwachs in družbeni okviri kolektivne memorije. V: Maurice Halbwachs: Kolektivni spomin. Ljubljana: Studia humanitatis, 2001.
- KRAMBERGER, Taja: Historiografska divergenca: razsvetljenska in historična paradigma: o odprti in zaprti epistemični strukturi in njunih elaboracijah. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 2007.
- KRAMBERGER, Taja in Drago B. Rotar: Prehodi, prevodi, transferji: nekaj refrakcij skozi tekste in kontekste ob prevodih Pierra Bourdieuja in Loïca Wacquantia. V: Načela za reflektivno družbeno znanost in kritično preučevanje simbolnih dominacij. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko; Ljubljana: Tropos, Društvo za zgodovinsko, socialno in druge antropologije ter kulturne dejavnosti, 2006.
- LETOPIS ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove (1596-1691). Ljubljana: Družina, Provincialat Družbe Jezusove, 2003.
- LOGAR, Janez: Uvod v bibliografijo. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, 1970.
- MISKOVIČ, Veselin: Baročna kartografija in grafika na Kranjskem v 18. stoletju. Katalog razstave. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, 2003.
- MOČNIK, Rastko: 3 teorije: ideologija, nacija, institucija. Ljubljana: Založba /**cf.*, 1999.
- MUNDA, Jože: Knjiga. (Literarni leksikon. Študije, zv. 22). Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1983.
- POHLIN, Marko: Kraynska gramatika. Bibliotheca Carnioliae. Znanstvenokritična izd. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2003.
- ROTAR, Drago Braco: Odbiranje iz preteklosti: okviri, mreže, orientirji, časi kulturnega življenja v dolgem 19. stoletju. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Založba Annales, 2007.
- SCHNAPP, Alain: La conquête du passé. Paris: Carré, 1993.
- SIMONITI, Primož: Med humanisti in starimi knjigami. Ljubljana: Slovenska matica, 2007.
- STEFAN, Konrad: Zgodovina c. kr. Študijske knjižnice v Ljubljani. (Monumenta bibliothecaria II). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, NUK, 2009.
- ŠLEBINGER, Janko: Album slovenskih književnikov. Ljubljana: Tiskovna zadruga, 1928.
- ŠUMI, Irena: Slovensko narod(nost)no vprašanje: akademska tradicija ali ideologija. *Časopis za kritiko znanosti*, 2000 (28), št. 198/199, str.: 257-271.
- ŠUMI, Irena: Etnično razlikovanje v Sloveniji: izbrane problematizacije. *Razprave in gradivo* 2004 (45), str. 14-47.
- ŠUMI, Irena: Unable to Heal: Debate on National Self in Post-Socialist Slovenia. Rkp., b. d.
- TANSELLE, Thomas: Literature and Artifacts. Charlottesville: The Bibliographical Society of the University of Virginia, 1998.
- TAVČAR, Lidija: Zgodovinska konstrukcija muzeja kot sestavine sodobne zahodne civilizacije. Ljubljana: ISH publikacije, 2003.
- UMEK, Ema: Erbergi in Dolski arhiv. 2 zv. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1991-1992.
- URŠIČ, Milena: Jožef Kalasanc Erberg in njegov Poskus osnutka za literarno zgodovino Kranjske. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1975.
- VESELKO, Maks: Osnove bibliologije in bibliografije. (Srednje izobraževanje). Ljubljana: Zavod SR Slovenije za šolstvo, 1984.
- VIDMAR, Luka: »Ad usum publicum destinata«: o javnem značaju Semeniške knjižnice v Ljubljani. *Zgodovinski časopis*, 2008 (62) št. 1/2, str.: 187-202.
- VIDMAR, Luka, ur.: Trubar, Hren, Valvasor, Dolničar: o slovu na Kranjskem. Ljubljana: Fundacija dr. Bruno Breschi, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2009.
- ŽVANUT, Maja: Od viteza do gospoda. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1994.

LITERATURA

Bibliografije

1. Johannes Tritheim: Liber de scriptoribus ecclesiasticis. Basel, 1494. NUK 88. Maketa.
2. Konrad Gesner: Bibliotheca universalis. Basel, 1545. Faksimile. NUK 199425.
3. Giovanni Nevizzano, Johann Wolfgang Freymon: Elenchus omnium auctorum. Frankfurt, 1579. NUK GS I 57.
4. Register und summarischer Inhalt, aller der Windischen Bücher, die von Primo Trubero biss auff diss 1561. Jar in Truck geben seind, ...Tübingen, 1561. NUK R 6716.
5. Collectio in unum corpus omnium librorum Hebreorum, Graecorum, Latinorum necnon Germanice, Italice, Gallice & Hispanice scriptorum. 1592. NUK Č 59.
6. Tomaž Hren: Memoriale scribendorum ad reverendissimum episcopum Seccoviensem. 1605. Faksimile. NUK GS 714928.
7. Francesco Maddaleni Capiferro: Elenchus librorum... Rim, 1632. NUK Č 45.
8. Philippe Labbé: Bibliotheca bibliothecarum curis secundis auctior. Rouen, 1672. NUK Č 103, 104.
9. Antoine Teissier: Catalogus auctorum ... Ženeva, 1686. NUK 91.
10. Johann Weikhard Valvasor: Die Ehre des Herzogthums Krain. Ljubljana, 1689. NUK DS 117455.
11. Janez Gregor Dolničar: Bibliotheca Labacensis publica. Ljubljana, 1715-1719. Rokopis. Ljubljana, Semenška knjižnica, signatura 14.
12. Johann C. Stockhausen Critischer Entwurf einer auserlesenen Bibliothek fuer den Liebhaber der Philosophie und Schoenen Wissenschaften. Berlin, 1752. NUK Č 54.
13. Louis Mayeul Chaudon: Bibliothèque d'un homme de goût. Amsterdam, 1773. NUK Č 134.
14. Immanuel V. Rothe: Die Kunst, sich eine Bibliothek zu sammeln und zu ordnen. Ronneburg, 1798. NUK Č 141.
15. Guillaume F. de Bure: Bibliographie instructive. Pariz, 1763-1768. NUK Č 68.
16. Marci a S. Paduano Er. Aug. Disc. Ord. Prof. Bibliotheca Carnioliae ... Ljubljana, [1803]1862. NUK SB II 76000.
17. Joseph Kalasanz Erberg: Versuch eines Entwurfes zu einer Literar-Geschichte für Crain. Rokopis. Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije, AS 1073 Zbirka rokopisov, št. 263r.
18. Catalogo de' libri Italiani o tradotti in Italiano proibiti negli stati di sua maestà l'Imperatore d'Austria. Benetke, 1815. NUK Č 107.
19. Catalogue revu et corrigé des livres prohibés, François, Anglois et Latins. B. k., 1816. NUK Č 108.
20. Cenzurni seznam iz Licejske knjižnice v Ljubljani. Arhiv NUK: julij 1815, maj-oktober 1816 v mapi št. 32; za leta 1848, 1853-1857 v mapi št. 34.
21. Paul Jos. Šafařík's Geschichte der Südslawischen Literatur. Praga, 1864. NUK 397689.
22. Jacques Ch. Brunet: Manuel du libraire et de l'amateur de livres. Pariz, 1810. NUK Č 20654.
23. Jacques Ch. Brunet: Nouvelles Pariz, 1834. NUK Č 119.
24. Ludwig Hain: Repertorium bibliographicum. Stuttgart in Pariz, 1826-1838. NUK R 333.
25. Friedrich A. Ebert: Allgemeines bibliographisches Lexikon. Leipzig, 1821-1830. NUK RR 24. Maketa.
26. Carniolica: listkovni katalog knjižničarja Licejske knjižnice v Ljubljani Ludovika Germonika, 1853. NUK, Slovenska bibliografija.
27. Constant Wurzbach: Bibliographisch-statistische Übersicht der Literatur des Österreichischen Kaiserstaates. Zweiter Bericht. Dunaj, 1856. Ljubljana, Narodni muzej Slovenije 9095.
28. Etbin Henrik Costa: Bibliografia slovenska. Letopis Maticе Slovenske, 1869. NUK Č 70/26575.
29. Slovenska knjigarna. Priloga Ljubljanskega zvona, št. 1, 1900. NUK B 294555.
30. Franc Simonič: Slovenska bibliografija I. Knjige 1550-1900. Ljubljana, 1903-1905. NUK DS 64154.
31. Janko Šlebingar: Slovenska bibliografija za leta 1907-1912. Ljubljana, 1913. NUK Janko Šlebingar: Album slovenskih književnikov. Ljubljana, 1928 NUK Č II 8/72505.
32. Naša knjiga: vestnik Jugoslovanske knjigarne v Ljubljani. Ljubljana, 1940. NUK B 158123.
33. Janko Moder: Mohorska bibliografija. Celje, 1957. NUK B 132086.
34. Primož Simoniti: Sloveniae scriptores latini recentioris aetatis. Zagreb, Ljubljana, 1972. NUK B II 252266.

Slike

35. Jurij Šubic: Carniola. Olje, platno na lesniti. 23,5 x 34,4 cm. Ljubljana, Narodna galerija, S 425.
36. Hinko Smrekar: Slovenski literati. pero, akvarel, papir. 39 x 56,2 cm. Ljubljana, Narodni muzej Slovenije R-1669.

Zemljevid

37. Peter Kozler: Zemljevid Slovenske dežele in pokrajin. Dunaj, 1852. NUK G Z 282.6/263.

SEZNAM EKSPONATOV

JA NA SLOVENSKEM BIBLIOGRAFIJA NA SLOVENSKEM BIBLIOGRAFIJA NA SLOV

ISBN 978-961-6551-36-6

9 789616 551366

